

[

Kunst en Cultuur in het vmbo

Portretten van scholen die kunst centraal zetten

Vmbo reeks 12

Enschede, november 2006

AN 8.126.8525

Verantwoording

© **Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede**

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Teksten: Pascal Marsman, Ange Taminiau, Hans Hoogeveen, Stéfanie van Tuinen en Viola van Lanschot Hubrecht

Eindredactie: Jacqueline Kerkhoffs

Fotografie: Hans Oostrum fotografie Den Haag

Productie: Axis media-ontwerpers, Enschede

Een bijzonder woord van dank geldt de leerlingen, docenten en CKV-coördinatoren van de scholen die aan dit boekje een bijdrage hebben geleverd:

Janneke Aitink, Stedelijke Lyceum Kottenpark, Enschede

Dinah Krijgsman, Van de Capellen Scholengemeenschap, Zwolle

Marielle Blijboom, Oostvaarders College Almere

Laetitia Bartelink, Varias College, Den Haag

Aagg Toering, OSG Sevenwolden, Heerenveen

Stéfanie van Tuinen, AOC Oost, Almelo

Dit boekje is eerder verschenen in de vmbo-reeks van Mesoconsult (nummer 42). Met toestemming van Mesoconsult geeft SLO de tekst uit als deel in een reeks vernieuwingen in het vmbo.

In deze reeks verschijnt informatie over vmbo-vernieuwingsprojecten zoals ze door SLO worden uitgevoerd.

Boekjes in de reeks vernieuwingen in het vmbo worden in een beperkte oplage gedrukt. De inhoud van de boekjes is ook te downloaden via internet: www.slo.nl/voortgezet_onderwijs.

Inhoud

Inleiding	3
1. Kunst en Cultuur in de onderbouw	5
2. Naar een doorlopende leerlijn Kunst en Cultuur	11
3. Idols op Kottenpark	27
4. Artiesten in de dop	33
5. Dansend door Almere	37
6. CKV-leerlingen achter de knoppen: Varias College, Den Haag	42
7. Ruim baan voor creatief en kunstzinnig talent in mbo-kunstonderwijs!	49

Inleiding

In deze publicatie staat Kunst en Cultuur centraal, met als centrale vraag: hoe stimuleren scholen dat leerlingen, die normaal gesproken niet snel een theater of museum bezoeken, in aanraking komen met kunstuitingen én hoe worden de talenten van deze leerlingen gestimuleerd.

Aan de hand van schoolportretten wordt een kijkje gegeven in de CKV-keuken van vmbo-scholen en wordt de schoolloopbaan van de leerling gevolgd. Van het leergebied Kunst en Cultuur in de onderbouw van OSG Sevenwolden tot kunstonderwijs op het mbo. Uiteraard is er veel aandacht voor de bovenbouw van het vmbo. Aan de hand van portretten van vijf scholen worden vijf verschillende invullingen gegeven. Zoals CKV als belangrijk, verplicht vak met veel uitstapjes naar buiten en een doorlopende leerlijn naar de derde klas, zoals op het AOC-Oost in Almelo. Er worden vier scholen gepresenteerd die, naast CKV voor alle bovenbouw leerlingen, op andere manieren aandacht besteden aan talenten die op hun school aanwezig zijn, zoals de theaterklas van het Stedelijk Lyceum in Enschede, waarvoor leerlingen vanaf de eerste klas kiezen en uiteindelijk ook examen in doen of ze nu voor vmbo, havo of vwo kiezen. Of de CapArtist opleiding van de Van der Capellen scholengemeenschap in Zwolle, waar leerlingen voorbereid worden op een beroepsopleiding in het mbo, of de vooropleiding dans van het Oostvaarders College in Almere die leerlingen voorbereid op een docentenopleiding in de sector dans, of onderwijs. Het Varias College in Den Haag biedt leerlingen techniek breed en wel heel aparte kennismaking met (theater)techniek en is daarmee heel succesvol. Al deze vmbo-voorbeelden bereiden leerlingen voor op het mbo, als het kan in de sector Kunst, Cultuur en Amusement. Sinds kort bestaat in het mbo de opleiding Artiest met verschillende uitstroombifferentiaties. Hoe die opleiding tot stand is gekomen kunt u lezen in het laatste artikel van deze publicatie.

Deze publicatie is tot stand gekomen dank zij de medewerking van veel CKV-docenten die vol enthousiasme over hun vak gesproken hebben. Wij danken hun hartelijk voor hun medewerking. Bij elk schoolportret zijn enkele zakelijke gegevens opgenomen, waaronder de website van de school die in het portret centraal staat. Op al deze sites is informatie te vinden over de cultuurprojecten van de betreffende school. Op de site van SLO is materiaal te vinden voor Kunst en Cultuur onderwijs in onderbouw, bovenbouw en mbo.

1. Kunst en Cultuur in de onderbouw

Schoolportret OSG Sevenwolden

Naam school	Openbare Scholengemeenschap Sevenwolden
Website	http://www.osgsevenwolden.nl
Adres	Buitenbaan 5 8441 HB Heerenveen
Locatie	Buitenbaan
Schoolsoort	vmbo, havo, vwo, gymnasium, Jenaplan
Leerwegen	theoretische leerweg
Bijzonderheden	leergebied Kunst en Cultuur

Karakteristiek

OSG Sevenwolden is een brede school met vijf verschillende locaties. Op de recent verbouwde locatie aan de Buitenbaan is de onderbouw gevestigd met 680 leerlingen. Naast de vmbo, havo, vwo en gymnasiumklassen zijn er zowel in het eerste als in het tweede leerjaar 2 Jenaplanklassen waarin alle niveaus vertegenwoordigd zijn. In de gymnasiumklassen en de twee Jenaplanklassen wordt het leergebied Kunst en Cultuur gegeven.

Ontstaan van het leergebied

In 2005 was de school betrokken bij het SLO-project over het leergebied Kunst en Cultuur. De scholen die aan dit project deelnamen ontwikkelden een leerplan voor het leergebied dat vervolgens werd uitgevoerd. Alleen bij OSG Sevenwolden ging men direct van start, nog voordat alles op papier stond. "We waren bang te blijven hangen in leerplannen en papieren; deze vakken gebeuren op de vloer, met kinderen en door kinderen", aldus Aagg Toering, coördinator van het leergebied Kunst en Cultuur in de onderbouw. Achteraf is men erg tevreden over de gekozen aanpak.

Visie en uitgangspunten

Bij het vormgeven van het leergebied is uitgegaan van de gedachte dat Kunst en Cultuur toegankelijk moeten zijn voor de leerlingen. Het moet gaan om aansprekende opdrachten: niet te hoog gegrepen en dicht bij de realiteit van de leerlingen.

Op OSG Sevenwolden wil men de leerlingen niet alleen laten kijken naar kunst, maar hen erbij betrekken en hen eraan mee laten doen. Er is binnen het programma ruimte voor het ontdekken van de eigen interesses en het experimenteren met verschillende kunstvormen. Kunst wordt benaderd vanuit verschillende perspectieven en leerlingen ervaren kunst als publiek, als makers en als critici. Door kunst breed aan te bieden kunnen verbanden gelegd worden tussen de verschillende disciplines. De school hoopt op deze manier de nieuwsgierigheid van de leerlingen te prikkelen en hen in staat te stellen bewuste keuzes te maken.

Omdat men op OSG Sevenwolden uitgaat van leerling-centraal onderwijs wordt veel waarde gehecht aan de eigen inbreng van leerlingen en het onderling uitwisselen van ideeën. "Door leerlingen de ruimte te geven zelf accenten te leggen binnen het programma zijn de resultaten soms heel verrassend!", vertelt Aagg Toering.

Programma en doelen

Op OSG Sevenwolden is gekozen voor een gefaseerde invoering van het leergebied Kunst en Cultuur zodat het geleidelijk vorm kan krijgen in het rooster en in het team. Handvaardigheid, tekenen en textiel werden vijf jaar geleden al gecombineerd tot bevo (beeldende vorming). Nu heeft men ook het vak muziek erbij betrokken.

Binnen het leergebied is gekozen voor een structuur met een workshopkarakter waarbinnen diverse vakspecifieke onderwerpen aangeboden worden. Er werd een aantal projecten ontwikkeld waarin elementen uit de verschillende vakken gecombineerd zijn. Door de lessen bevo en muziek gelijktijdig te laten plaatsvinden kon gezamenlijk aan deze projecten gewerkt worden en kregen de leerlingen de vrijheid om van de ene lesruimte naar de andere te gaan.

Van start met het leergebied Kunst en Cultuur

In 2006 stonden de vakken handvaardigheid en tekenen in de eerste en vierde periode nog apart op het rooster. In periode 2 en 3 werden deze vakken gecombineerd met muziek en stonden er uren voor Kunst en Cultuur op het rooster. Binnen deze blokken van 3 uren volgden de leerlingen workshops en werkten zij aan de vakoverstijgende projecten.

Gefaseerde invoering van het leergebied Kunst en Cultuur in 2006

Periode 1 (9 weken)	Periode 2 (9 weken)	Periode 3 (9 Weken)	Periode 4 (9 weken)
Bevo	Kunst en Cultuur Workshops: - <i>kleur</i> - <i>compositie</i> - <i>ruimte</i> - <i>zingen</i> - <i>instrument bespelen</i>	Kunst en Cultuur Projecten: - <i>hangplek</i> - <i>cabaret-voorstelling</i> - <i>reclamefilm</i>	Bevo

De projecten

"We willen de leerlingen zo veel mogelijk betrekken bij wat er speelt op school en hen uitdagen erover mee te denken", vertelt Aagg Toering. 'Daarom hebben we gekozen voor realistische opdrachten die zich afspelen in en rond de school. De leerlingen ontwerpen bijvoorbeeld hun ideale hangplek bij school in een maquette, brengen een cabaretvoorstelling ten tonele met als thema 'de lerarenvergadering' en regisseren een reclamefilmje om de school onder de aandacht te brengen bij basisschoolleerlingen. Als afsluiting worden de ouders uitgenodigd en worden de eindproducten gepresenteerd. De aanwezigheid van een echt publiek vergroot de motivatie voor de opdrachten. De leerlingen kunnen trots zijn op hun prestaties'.

Binnen- en buitenschools leren

Er is in het programma gezocht naar een evenwichtige verdeling tussen klassikaal en projectmatig werken en tussen binnen- en buitenschools leren. Met als doel een brede en rijke invulling te geven aan het leergebied heeft de school inmiddels een aardig kunst- en cultuurnetwerk opgebouwd. Zo is er contact gelegd met Keunstwurk, een overkoepelende organisatie die Friese scholen en culturele instellingen bij elkaar brengt. Ook wordt door de leerlingen regelmatig een bezoek gebracht aan theater Het Posthuis in Heerenveen.

Anderzijds wordt geprobeerd men het theater in de school te krijgen. In september komt er bijvoorbeeld een dag een toneelgroep op school waarna leerlingen aansluitend een theatervoorstelling bijwonen. Een theaterbezoek wordt meestal gecombineerd met een aantal lessen op school. In het kader van het cabaretproject werden onlangs van kunstcentrum De Cirkel twee dramadocenten 'geleend', die op school een dag dramalessen verzorgden. Tussen OSG Sevenwolden en de plaatselijke culturele instellingen ontstaat meer en meer een vruchtbare uitwisseling.

Het succes van deze aanpak?

Aag Toering: "Je ziet dat bij de leerlingen het kwartje valt. Zo was er voor de vakantie een voorstelling van drie Duitse heren, die van alles met maskers deden en waarin niet werd gesproken. De leerlingen vonden het prachtig! Na de voorstelling konden ze het toneel op om een kijkje achter de schermen te nemen. Ze maakten kennis met de spelers en kregen de kans vragen te stellen. Er ontstond een leerzaam gesprek met de acteurs die de leerlingen van alles lieten zien en uitlegden. Je zag dat het plotseling echt voor ze ging leven!"

Het leergebied Kunst en Cultuur in 2007

Vanaf augustus 2006 worden alle uren handvaardigheid en tekenen en muziek vervangen door kunst- en cultuururen waarbinnen muziek, tekenen en handvaardigheid geïntegreerd zijn. In iedere periode zal er gewerkt worden aan een opdracht met een bepaald thema en worden verschillende workshops aangeboden. Leerlingen maken vervolgens zelf een selectie uit dit aanbod. Op deze manier gaat OSG Sevenwolden steeds meer richting een leerling-gestuurde aanpak.

Met het oog op de nieuwe manier van werken kan de school wel wat extra mankracht gebruiken. Een nieuwe docent handvaardigheid en een klassenassistent met kunstachtergrond zullen daarom vanaf het nieuwe schooljaar het kunst- en cultuurteam versterken.

Aandachtspunten voor de toekomst

Omdat leerlingen vorig jaar één van de drie opdrachten konden kiezen is niet iedereen met alle disciplines in contact geweest. Dit jaar moeten leerlingen met tenminste drie van de zeven disciplines in aanraking komen.

Verder vergt het combineren van de kunstvakken niet alleen de nodige veranderingen in de organisatie, maar ook binnen het docententeam en in de houding van de leerlingen. Zo lagen de lokalen van de verschillende kunstvakken ver uit elkaar binnen de school, waardoor leerlingen tijdens het werken aan gezamenlijke projecten nog al eens de school door liepen. Het combineren van verschillende klassen en het werken met projecten doet een beroep op andere docentvaardigheden dan wanneer er gewerkt wordt met een klassikaal programma. In de nieuwe opzet krijgen leerlingen bovendien veel vrijheid en wordt van hen veel zelfstandigheid en eigen inzet verwacht. Dit zijn zeker aandachtspunten voor de doorontwikkeling van het leergebied.

Rol van de docent en de leerling

De rol van de docent is steeds meer een begeleidende. Als begeleider probeert hij erachter te komen wat leerlingen leuk vinden en waar hun kracht ligt. Hij geeft leerlingen de ruimte na te denken over kunst en zelf keuzes te maken. Uiteraard haakt hij in op die keuzes en geeft hij zonnodig grenzen aan. Tussentijdse evaluatie speelt hierbij een belangrijke rol. De vakdocent is tijdens de kunst- en cultuururen altijd in het lokaal aanwezig voor advies en input.

Van de leerlingen verwacht de school vooral aanwezigheid en actieve deelname. Door het werken met vakoverstijgende projecten zien leerlingen nu veel beter de verbanden tussen de verschillende disciplines. Doordat leerlingen zelf accenten kunnen leggen in het programma worden individuele kwaliteiten van leerlingen duidelijk zichtbaar en wordt het enthousiasme voor de opdrachten vergroot.

Beoordelen

Bij de beoordeling van de kunst- en cultuurprojecten wordt gewerkt met cijfers omdat dit binnen het schoolsysteem gebruikelijk is. Bij de totstandkoming van het cijfer telt echter niet alleen het oordeel van de docent. Ook de oordelen van leerlingen en zelfbeoordeling door middel van reflectie spelen een rol. Naast het eindproduct wordt ook het werkproces beoordeeld. Een belangrijk instrument hierbij is het logschrift dat wordt bijgehouden tijdens het werken aan de projecten. De ervaring leert dat leerlingen zowel zichzelf als elkaar heel eerlijk en kritisch beoordelen.

Tot slot

Of de docenten van OSG Sevenwolden nog tips heeft voor scholen die ook aan de slag willen met Kunst en Cultuur? Aagg Toering: "Niet verzanden in theorie en plannen, maar gewoon aan het werk! Maak gebruik van de kracht, kennis en ervaring binnen het docententeam en zorg voor een rijk cultureel netwerk buiten school. Maar vergeet ook de leerlingen niet: betrek ze bij de plannen en laat ook hen met initiatieven komen!"

2. Naar een doorlopende leerlijn Kunst en Cultuur

Schoolportret AOC- Oost, Almelo

Naam school	AOC- Oost, locatie Almelo
Website	www.aoc-oost.nl
Adres	Bornerbroeksestraat 348, 7609 PH, Almelo
Locatie	Almelo
Schoolsoort	vmbo en mbo
Leerwegen	basis, kader, gemengde en gemengd plus leerweg
Bijzonderheden	De nadruk ligt op doorlopende leer- en zorg lijnen en het bevorderen van de zelfstandigheid van leerlingen

Karakteristiek

AOC-Oost te Almelo is een school voor agrarisch onderwijs waarbij vmbo en mbo onder één dak gehuisvest zijn. Veel aandacht wordt besteed aan het ontwikkelen van doorlopende leer- en zorglijnen. AOC-Oost wil tot de betere scholen van Nederland behoren en heeft voor de komende jaren de volgende doelen gesteld:

- onderwijs door middel van toepassing, vaardigheden en samenhang
- invoering van competentiegericht onderwijs
- verbetering van het zelfstandig werken

Vrijwel wekelijks vindt onder leiding van de regiegroep die de onderwijsvernieuwing stimuleert en coördineert onderwijsvernieuwingoverleg plaats. Het onderwijs is ingericht in leergebieden, waarin de praktijk centraal staat en er geleerd wordt aan de hand van betekenisvolle opdrachten. Om het zelfstandig werken te stimuleren werken leerlingen gedurende twee uur per week in het open leercentrum. Hier werken leerlingen, onder leiding van een docent, aan hun schoolwerk. Elk leergebied heeft hiervoor studiewijzers ontwikkeld. In de studiewijzers staat omschreven wat leerlingen moeten doen, en wanneer ze de stof moeten kennen en kunnen. De studiewijzer fungeert zo ook als planningsinstrument.

Daarnaast is de school bezig met de invoering van een portfolio, ten behoeve van de doorlopende leerlijn.

Aanleiding

Het nieuwe programma voor het leergebied Kunst en Cultuur, waarin wij op een competentiegerichte wijze werken, sluit niet goed meer aan op het programma van leerjaar drie", aldus Stéfanie van Tuinen, docent beeldende vorming en sectievoorzitter van AOC - Oost in Almelo." Dit was de reden voor AOC - Oost ondersteuning te vragen bij de inrichting van het programma voor leerjaar 3-vmbo. Tevens bestond de wens om CKV, op betekenisvolle wijze, zo volledig mogelijk te integreren in het derdejaars programma voor beeldende vorming.

Het team Kunst en Cultuur

Het team van het leergebied Kunst en Cultuur bestaat uit drie docenten beeldend, één dramadocent en een muziekdocent. De drie docenten beeldend zijn verantwoordelijk voor het programma van leerjaar 3. In de toekomst zullen muziek en dans in de vorm van workshops, door professionals gegeven, vast onderdeel uitmaken van het leergebied Kunst en Cultuur. Ook is de intentie uitgesproken om drama in leerjaar 2 en 3, periodiek aan te bieden.

Visie op cultuureducatie:

Het docententeam van het leergebied Kunst en Cultuur geeft haar visie op cultuureducatie in de volgende punten weer:

- leerlingen moeten actief bezig zijn
- leerlingen moeten trots zijn op eigen werk
- leerlingen maken kennis met en oriënteren zich op Kunst en Cultuur
- het leergebied Kunst en Cultuur wordt leerwegoverstijgend aangeboden. Dat betekent dat leerlingen in alle leerwegen dezelfde opdrachten krijgen.

De hoofddoelstellingen van het leergebied Kunst en Cultuur

Het creatieve proces is voor het team de belangrijkste hoofddoelstelling. Opdrachten worden thematisch of projectmatig aangeboden en leerlingen hebben iets te kiezen. Met plezier, motivatie en zelfvertrouwen dienen de leerlingen actief aan de slag te gaan met betekenisvolle opdrachten. "De opdrachten zijn vooral

gericht op een kennismaking met Kunst en Cultuur," benadrukt Stéfanie. Om deze doelstellingen te ondersteunen werken de leerlingen hun ideeën uit in een kunstdossier waarvan het een en ander gedigitaliseerd wordt voor het portfolio.

Samenhang en doorlopende leerlijnen

"Leerjaar drie moet echt anders, we willen meer samenhang aanbrengen tussen CKV en beeldende vorming en we willen de doorlopende leerlijn rondom de culturele activiteiten in de onderbouw in aansluiting met CKV in de bovenbouw verbeteren, aldus Stéfanie. Veel kunstvakdocenten werken inmiddels aan de invulling van het programma op basis van samenhang. Daar waar zich vanzelfsprekende kansen voordoen werken kunstdisciplines samen. De kunstvakdocenten van AOC- Oost zien kansen voor integratie van CKV en Beeldende vorming in leerjaar 3. Bij Integratie van vakken versmelt leerstofinhoud van verwante vakken. Door het geïntegreerde aanbod zijn vakken niet meer als zelfstandig vak herkenbaar op het rooster.

Het thema doorlopende leerlijnen is al enige jaren een hot item. Leerlijnen die doorlopen zijn efficiënt en effectief. Een doorlopende leerlijn stelt leerlingen in staat kennis te construeren: nieuwe kennis wordt aan bestaande kennis gekoppeld. Leerlingen leren terug te kijken (Wat weet ik al? Wat kan ik al?) en vooruit te blikken (Wat kan ik met het geleerde in de toekomst? Wat wil ik nog leren?). Een doorlopende leerlijn vraagt om een spreiding van onderwerpen over leerjaren heen en heeft een zodanige opbouw van lesstof en leeractiviteiten dat leerlingen in staat zijn bestaande kennis en vaardigheden te verbinden met nieuwe ervaringen die zij opdoen binnen of buiten school.

Het ontwikkelen van een leerlijn culturele activiteiten

Voor het ontwikkelen van een leerlijn culturele activiteiten is het van belang de gehele leerlijn culturele activiteiten in beeld te krijgen. "Door het totale overzicht waarin de kerndoelen vergeleken worden met de zeven stappen van de CKV-methodiek zien we wat we waar kunnen doen, waar eventueel verbeteringen mogelijk zijn en waar we in leerjaar drie op in kunnen steken. Het dwingt je na te denken over je eigen onderwijs en daarin keuzes te maken. Wij zijn in een schema uitgegaan van de zeven stappen van CKV en hebben daar

kerndoelen voor de onderbouw en eindtermen CKV aan gekoppeld. Zo is een doorlopende leerlijn voor onze eigen schoolsituatie ontstaan. Het totale overzicht leidt wel tot nieuwe inzichten betreffende de aanpak van de oriëntatie op culturele activiteiten in de onder- en bovenbouw. Als leerjaar drie klaar is scherpen we het programma op basis van de leerlijn culturele activiteiten weer aan," besluit Stéfanie enthousiast. Het schema met tips is hierna opgenomen.

Doorlopende leerlijn van het leergebied Kunst en Cultuur naar CKV

De zeven stappen uit de CKV – methodiek	Voor CKV relevante kerndoelen	Accenten in basisvorming t.b.v. de doorlopende leerlijn CKV	Tips	Accent bij CKV	Tips
1. Oriëntatie		Verken de begrippen Kunst en Cultuur en bepaal de definitie.	Gebruik een woordweb (zie toelichting). Maak een begin met het kunstdossier. <i>Wat doe jij al aan Kunst en Cultuur?</i> (kunstautobiografie).	Uitgangspunt is het kunstdossier van de onderbouw. Activeer de definitie en herdefinieer deze met het oog op de eigen omgeving.	Laat leerlingen aan de hand van een bewijs iets vertellen over deelname aan één van de culturele activiteiten in de onderbouw.
2. Verkenning		Maak een begrippenkader van kunstzinnige en culturele activiteiten.	Maak foto's van Kunst en Cultuur in en om de school voor een culturele stadsplattegrond.	Verkennen van de eigen omgeving. Vul de stadsplattegrond aan met de culturele instellingen + adressen.	Maak gebruik van de expertise van de culturele instellingen.
3. Keuze maken voor een discipline		Een brede oriëntatie staat centraal (aanbodgestuurd).	Ontwikkel een gevarieerd aanbod. Zorg voor een evenwichtige spreiding.	De keuze van de leerling staat centraal (vraaggericht)	Durf leerlingen zelf te laten kiezen. Stimuleer nieuwe ervaringen.

De zeven stappen uit de CKV – methodiek	Voor CKV relevante kerndoelen	Accenten in basisvorming t.b.v. de doorlopende leerlijn CKV	Tips	Accent bij CKV	Tips
4. Uitvoeren van het onderzoek			Bereid het uitstapje voor in de klas.	Verantwoordelijkheid van het leerproces ligt bij de leerling.	Wijs leerlingen op recensies en stimuleer leerlingen beroepsbeoefenaren te interviewen en locaties te bekijken.
5. Ondernemen van een culturele activiteit	kerndoel 50 De leerling leert op basis van enige achtergrondkennis te kijken naar beeldende kunst, te luisteren naar muziek en te kijken en luisteren naar theater-, dans- en film-voorstellingen.	Bereidt de activiteiten voor. Bespreek deze voor. Oefen met kijk- en luisterwijzers.	Haal activiteiten naar school en laat leerlingen ervaring opdoen met het bezoeken van activiteiten buiten school. Bespreek de gedragscodes.	Zelfstandig (in kleine groepjes) op pad. De ervaring en beleving staan centraal.	Laat CKV-leerlingen in ruil voor studiepunten buddy's voor onderbouw leerlingen zijn.

De zeven stappen uit de CKV – methodiek	Voor CKV relevante kerndoelen	Accenten in basisvorming t.b.v. de doorlopende leerlijn CKV	Tips	Accent bij CKV	Tips
6. Kunstdossier en reflectie	<p>Kerndoel 51 De leerling leert met behulp van visuele of auditieve middelen verslag te doen van deelname aan kunstzinnige activiteiten als toeschouwer en als deelnemer.</p> <p>Kerndoel 52 De leerling leert mondeling of schriftelijk te</p>	<p>Laat leerlingen bewijzen (foto's, artikelen, kaartjes) verzamelen in een kunstdossier Gebruik voor de minder talige leerlingen schrijfkaders¹ <i>Denk ook aan foto's, muurkranten en andere uitingsvormen zoals nieuwe mediatechnieken</i></p>	<p>Pas op voor een papiermassa</p>	<p>Gebruik reflectie-instrumenten om de leervraag van de leerling te ontdekken. Reflectie is de opmaat voor de volgende keuze. Vervolg kunstdossier.</p>	<p>Hanteer in alle leerjaren hetzelfde format en dezelfde terminologie.</p>

¹ meer informatie over schrijfkaders op www.taalgerichtvakonderwijs.nl

De zeven stappen uit de CKV – methodiek	Voor CKV relevante kerndoelen	Accenten in basisvorming t.b.v. de doorlopende leerlijn CKV	Tips	Accent bij CKV	Tips
	reflecteren op eigen werk en werk van anderen, waaronder dat van kunstenaars.				
7. Presentatie	Kerdoel 52 De leerling leert mondeling of schriftelijk te reflecteren op eigen werk en werk van anderen, waaronder dat van kunstenaars.	Aan de hand van verzamelde bewijzen kunnen leerlingen iets vertellen/laten zien over hun ervaringen <i>Verzamel informatie en bewijzen in een boekje/op de website,</i>	Laat leerlingen van de onderbouw presentaties van CKV in leerjaar 3 bijwonen, De verzamelbundel kan gebruikt worden voor de nieuwe klassen,	Presentatie aan elkaar en aan onderbouw leerlingen,	Varieer in het gebruik van werkvormen. Een presentatie kan ook een toelichting bij een ingerichte vitrine zijn,

Leerlijn culturele activiteiten

Tijdens verschillende werkbijeenkomsten hebben de drie docenten van AOC-Oost op basis van het schema dat ontwikkeld is voor de doorlopende leerlijn culturele activiteiten, hun visie en een aantal uitgangspunten, gewerkt aan het ontwikkelen van een geïntegreerd programma voor leerjaar drie van het vmbo. De kernconcepten zijn daarbij als kapstok gebruikt om het programma te ordenen. In onderstaand schema laten we rechts in de tabel zien welke keuzes de kunstvakdocenten van AOC-Oost voor leerjaar 3 gemaakt hebben en links wat voor conclusies zij daaruit getrokken hebben voor de onderbouw. We besluiten het hoofdstuk met het geïntegreerde programma van leerjaar 3 en een korte impressie van de opdrachten.

Toelichting op de leerlijn

Nadat de inhoud van de leerlijn op basis van de kernconcepten afgestemd is hebben we gekeken naar de opbouw van de leerlijn. Hier heeft vooral de vraag centraal gestaan: hoe wil je dat leerlingen met CKV aan de slag gaan? En: Wat wil je dat leerlingen in leerjaar 3 kennen, kunnen: ervaren en beleefd hebben? Dit heeft geleid tot een omschrijving 'van ..... (onderbouw), naar.....(leerjaar 3)'. Vervolgens zijn de richtlijnen voor de CKV activiteiten benoemd. Deze zijn afhankelijk van de visie van het team. In dit voorbeeld heeft het team bijvoorbeeld het uitgangspunt dat de CKV activiteit leidend is voor de beeldende activiteit in leerjaar 3, terwijl in de onderbouw de activiteit ondersteunend is voor de beeldende activiteiten. Daarna zijn achtereenvolgens voor de onderdelen reflectie, presentatie, kunstdossier en beoordeling eerst voor de bovenbouw en vervolgens voor de onderbouw de leerlingenactiviteiten aangegeven.

Leerlijn culturele activiteiten AOC-Oost, Almelo

	CKV-activiteiten klas 1 en 2	Kunstvakken klas 3 (CKV-vmbo)
Inhoud leerlijn	<p>In alle leerjaren wordt gewerkt vanuit de beeldende kernconcepten:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Inspiratie & vormgeving – Media & communicatie – Kunst & maatschappij – Identiteit & diversiteit. <p>De opdrachten zijn competentiegericht en betekenisvol.</p>	<p>In alle leerjaren wordt gewerkt vanuit de beeldende kernconcepten:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Inspiratie & vormgeving – Media & communicatie – Kunst & maatschappij – Identiteit & diversiteit. <p>De opdrachten zijn competentiegericht en betekenisvol.</p>
	<p>Opbouw leerlijn klas 1 en 2</p> <p>van 'veilig' (binnenschools) van individuele opdrachten</p> <p>van gezamenlijke CKV-achtige activiteiten</p> <p>van actieve (meedoen) CKV-activiteiten</p> <p>van CKV-activiteiten, aansluitend bij de directe belevingswereld van leerlingen</p> <p>van vastomlijnde opdrachten</p> <p>van binnen</p> <p>van beperkte keuzevrijheid</p> <p>van korte, gestructureerde opdrachten</p> <p>van CKV-activiteiten ter ondersteuning van de Kunstvakken</p> <p>van verbeelding van eigen ervaring</p>	<p>Opbouw leerlijn klas 3</p> <p>naar 'onveilig' (buitenschools) naar gezamenlijke, samenwerkingsopdrachten</p> <p>naar individuele CKV-activiteiten</p> <p>naar passieve (kijken, luisteren) CKV-activiteiten</p> <p>naar CKV-activiteiten, die nadruk leggen op een nieuwe, onverwachte ervaring</p> <p>naar thematische opdrachten</p> <p>naar buiten</p> <p>naar ruime keuzevrijheid</p> <p>naar complexe, lange opdrachten</p> <p>naar beeldende opdrachten ter verdieping van de CKV activiteit</p> <p>naar verbeelding van nieuwe ervaring</p>

	CKV-activiteiten klas 1 en 2	Kunstvakken klas 3 (CKV-vmbo)
	<p data-bbox="643 591 932 651">Richtlijnen voor CKV activiteiten klas 1 en 2</p> <p data-bbox="643 685 932 808">De CKV werkgroep kiest elk jaar een aantal CKV activiteiten voor de leerlingen in klas 1 en 2. Deze keuze moet aan een aantal criteria voldoen:</p> <ul data-bbox="643 880 932 1733" style="list-style-type: none"> <li data-bbox="643 880 932 1003">– Leerlingen maken gezamenlijk kennis met verschillende vormen van Kunst en Cultuur. <li data-bbox="643 1003 932 1104">– De activiteit dient ter ondersteuning van de beeldende vakken. <li data-bbox="643 1104 932 1294">– Het zijn ervaringsgerichte activiteiten waardoor de betrokkenheid van leerlingen met Kunst en Cultuur vergroot wordt. <li data-bbox="643 1294 932 1417">– Divers, liefst met een educatief karakter, en verspreid in het jaarrooster. <li data-bbox="643 1417 932 1473">– De activiteit zorgt voor een nieuwe ervaring. <li data-bbox="643 1473 932 1574">– De eerste activiteiten vinden binnenschools plaats. <li data-bbox="643 1574 932 1733">– Getracht wordt de activiteiten af te stemmen met de leerplannen van diverse leergebieden. 	<p data-bbox="954 591 1243 651">Richtlijnen kunstvakken klas 3 (CKV-vmbo)</p> <p data-bbox="954 685 1243 936">De CKV werkgroep biedt de leerling een aantal CKV activiteiten aan waaruit de leerling kan kiezen. Daarnaast kiest de leerling één CKV activiteit zelf. Deze keuze moet aan een aantal criteria voldoen:</p> <ul data-bbox="954 943 1243 1733" style="list-style-type: none"> <li data-bbox="954 943 1243 1043">– De leerlingen kennen de definitie voor Kunst en Cultuur . <li data-bbox="954 1043 1243 1144">– De CKV activiteit is het uitgangspunt voor een beeldende verwerking. <li data-bbox="954 1144 1243 1245">– De activiteit dient van tevoren aangevraagd te worden. <li data-bbox="954 1245 1243 1391">– Door middel van de activiteiten maken leerlingen kennis met verschillende kunstdisciplines. <li data-bbox="954 1391 1243 1559">– Voor zijn vrije keuze kan de leerling een keuze maken uit: muziek, theater, cultureel erfgoed, dans of musea. <li data-bbox="954 1559 1243 1637">– De activiteit zorgt voor een nieuwe ervaring, horizonverruimend. <li data-bbox="954 1637 1243 1733">– De activiteit vindt buitenschools plaats (m.u.v. het circusproject).

	CKV-activiteiten klas 1 en 2	Kunstvakken klas 3 (CKV-vmbo)
	<ul style="list-style-type: none"> – De activiteiten moeten passen binnen het CKV budget en binnen de jaarplanning. – De directie keurt de CKV activiteiten goed. 	<ul style="list-style-type: none"> – De docent keurt een CKV-activiteit goed. – De activiteiten worden, indien mogelijk, met CKV-bonnen betaald.
Reflectie	Achteraf vindt er steeds een evaluerend gesprek plaats met de vakdocent of mentor. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van materiaal dat aangeleverd wordt door de culturele instelling.	De CKV activiteit geeft richting aan de verwerking van de betekenisvolle beeldende opdracht. Leerlingen hebben binnen de kaders bepaalde keuzemogelijkheden. De verwerking van de CKV activiteit is persoonsgebonden (samen de activiteit doen, individueel uitwerken.)
Presentatie	Afhankelijk van de CKV activiteit en de verwerking vindt er een presentatie plaats.	De leerling laat de (beeldende) verwerking van de CKV activiteit aan de rest van de klas zien en vertelt daarbij ook over zijn/haar ervaringen. De eindopdracht bestaat uit een evaluatie van 3 jaar kunsteducatie door middel van een koffer met bagage. In dit topwerkstuk vinden we de ervaringen terug die de leerling in de afgelopen jaren opgedaan heeft.

	CKV-activiteiten klas 1 en 2	Kunstvakken klas 3 (CKV-vmbo)
Kunstdossier	Leerlingen doen verslag van de CKV activiteit in hun kunstdossier, d.m.v. kijkwijzers, foto's, interviews, enz.	Deze richtlijnen worden gecontroleerd doordat leerlingen verslag doen van hun proces & product in hun kunstdossier. Daarnaast houdt de docent een checklist bij van CKV-activiteiten en beeldende verwerking ervan.
Beoordeling	Leerlingen hebben een aanwezigheidsverplichting bij de CKV activiteit. Bij ziekte wordt zonodig een vervangende opdracht gezocht	Leerlingen hebben een aanwezigheidsverplichting bij de CKV activiteit. De beoordeling van de verwerking vindt plaats aan de hand van vragenlijsten die de leerling samen met medeleerlingen en/of de docent invult. Het gemiddelde van deze lijsten is het eindcijfer. Originaliteit in de keuze van CKV activiteit en beeldende verwerking wordt extra beloond.

Het geïntegreerde programma voor leerjaar 3

Leerjaar 3

Leerjaar 3			
Periode 1			
vakken	Kernconcept	CKV	Thema's / onderwerpen
ha, te, ict	Inspiratie & vormgeving	Kröller Müller	Ik trek de wijde wereld in. "De schoolgids"
Periode 2			
av, drama, ict	Media & communicatie	Film	Film, filmavond + Oscaruitreiking "Ik zie, ik voel, ik kijk", commercial
ha, te	Kunst & maatschappij	Theater	Maatschappij kritische ideële reclame "Ik zie, ik voel, ik kijk", en dit vind ik!
Periode 3			
vrije keuze	Identiteit & diversiteit	Vrije keuze m.u.v. film. 3e-jaars leerlingen als ckv buddy's van 2e-jaars leerlingen	Mijn culturele bagage in een tas of koffer "En neem dat in gedachten mee"

Het bovenstaande schema toont het programma zoals de kunstvakdocenten van AOC-Oost in Almelo dat hebben ontwikkeld voor leerjaar 3. Het programma is geordend rondom vier kernconcepten. De school werkt in drie periodes. Omdat periode twee wat langer is dan de eerste en de laatste kan er in deze periode aan twee kernconcepten gewerkt worden. Naast de kernconcepten

zijn in de tabel de CKV activiteiten genoemd. Het bezoek aan Krölller Müller is een vaste activiteit die door de CKV werkgroep aan het begin van het jaar georganiseerd wordt. Daarnaast kunnen leerlingen in periode 2, twee activiteiten kiezen uit het aanbod van film en theater en is de vierde activiteit geheel vrij, met uitzondering van film. De CKV activiteiten zijn leidend voor de verwerking van de beeldende opdrachten. De thema's van de opdrachten staan naast de CKV activiteiten. Helemaal voorin de tabel worden de vakken genoemd die betrokken worden bij de uitwerking van de opdracht.

Impressie van de opdrachten

Ik trek de wijde wereld in. "De schoolgids"

Tijdens het bezoek aan Krölller Müller krijgen de leerlingen een aantal foto-opdrachten te verwerken waarmee ze in een later stadium een schoolgids maken. Voor deze gids koppelen leerlingen de beelden waarvan foto's gemaakt zijn aan kenmerken van de school en aan verschillende vormen van samenwerking. Vervolgens zoeken zij voor de beelden, op de plattegrond van de school, een geschikte plek. De plattegrond wordt in de schoolgids opgenomen. Voor de voorkant van de gids maken leerlingen een blikvanger waar ze een foto van maken. De gids wordt vervolmaakt met een inhoudsopgave en tentoongesteld in de school.

"Ik zie, ik voel, ik kijk". Een commercial

Na een bezoek aan de film staat de beeldende activiteit in het teken van commercials. Tijdens de lessen verdiepen leerlingen zich in de verschillende soorten commercials. Tevens wordt er een vergelijking gemaakt tussen de tv-reclames en de reclames die voorafgaande aan de film getoond worden. Vervolgens maken leerlingen een script dat vertaald wordt in acht shots. Muziek en tekst spelen daarin een belangrijke rol. De commercial wordt na montage gepresenteerd aan de klas.

"Ik zie, ik voel, ik kijk", en dit vind ik!

Na een theatervoorstelling over een actualiteit die jongeren aanspreekt wordt in de beeldende verwerking het accent gelegd op meningsvorming. Leerlingen ontwerpen voor een T-shirt (centraal ingekocht door school) een tekst waarmee ze op een leuke en positieve manier hun mening geven over een actueel onderwerp. Eerst worden de onderwerpen verkend door het knippen van

krantenkoppen. Vervolgens wordt er gekeken naar de relatie tussen tekst en beeld. Diverse bronnen, Loesje, Gorilla, Boomerang zorgen voor inspiratie. Als de schets klaar is wordt het ontwerp op de computer verfijnd en door de docent op een transfer vel gedrukt. Met een strijkbout brengen de leerlingen de tekst over op hun T-shirt.

Mijn culturele bagage in een tas of koffer: "En neem dat in gedachten mee"

Na de allerlaatste CKV activiteit, vrij te kiezen door de leerlingen, maken leerlingen een werkstuk waarin de beste CKV ervaringen verwerkt wordt. Zij kijken terug op hun CKV ervaringen en bepalen hun beste CKV activiteit. Deze culturele bagage wordt door middel van een vrije opdracht verbeeld en verwerkt in een (oud) bagagestuk dat leerlingen zelf meenemen (rommelmarkt). Dit eindwerkstuk - 'een duveltje uit een doosje' - dient als kunstdossier en is tevens het examenwerkstuk voor CKV. Leerlingen presenteren hun culturele bagage tijdens een groepstentoonstelling voor het vak CKV. Deze tentoonstelling wordt aan het begin van het nieuwe schooljaar georganiseerd en door ouders bezocht. Een aantal leerlingen worden als ambassadeur voor het vak CKV aangesteld en zij geven uitleg over het vak.

De opdrachten zijn te downloaden via www.slo.nl > kunstvakken > integratie van CKV-vmbo met beeldende vorming.

3. Idols op Kottenpark

Schoolportret Stedelijk Lyceum Kottenpark, Enschede

Naam school	Stedelijk Lyceum Kottenpark
Website	www.hetstedelijk.nl
Adres	Lyceumlaan 30, 7522 GK Enschede
Locaties	Enschede
Schoolsoort	vmbo, havo, vwo
Leerwegen	theoretische leerweg
Bijzonderheden	cultuurprofielschool met theaterklas, muziek stroom en vooropleiding conservatorium dans

Theaterklas

Cultuurbeleving is een wezenlijk onderdeel van de algemene ontwikkeling. Zo luidt de wervende tekst op de website van het Stedelijk Lyceum Kottenpark hét uitgangspunt voor de theaterklas. Vanaf de brugklas kunnen leerlingen gedurende hun hele schoolloopbaan alle kanten van het theatervak bestuderen en ervaren. Dat daar veel belangstelling voor bestaat was te verwachten. In augustus 2006 startte voor de vijfde keer een theaterklas. Er meldden zich maar liefst zeventig nieuwe brugklassers aan voor de theaterklas. En dat met maar dertig beschikbare plaatsen. Achtenvijftig van hen mochten auditie doen. Janneke Aitink is coördinator van de theaterklas: "Met vijf docenten proberen we tijdens de audities te ontdekken welke leerlingen voldoende bagage en ervaring hebben om in aanmerking te komen voor de theaterklas. Het gaat niet alleen om talent, maar ook om houding en creativiteit." Een intakegesprek samen met de ouders moet duidelijk maken of de leerling geschikt is voor de theaterklas. Het moet namelijk vanaf het begin duidelijk zijn dat je dit vak kiest voor de hele schoolloopbaan op het Stedelijk Lyceum. Het is een officieel examenvak. In de middag wordt de leerling beoordeeld op houding, concentratie, creativiteit, luistervermogen, inleving en fantasie tijdens het maken en spelen van scènes. Uiteindelijk bleven er dit jaar negenentwintig geschikte brugklassers over voor de theaterklas. Het aanbod van de jongens wordt trouwens steeds groter dertien in 2006. "Op de basisschool wordt veel aan

drama gedaan. Daardoor is de overstap voor jongens minder beladen," aldus Janneke Aitink.

Het stuk

Het Stedelijk Lyceum Kottenpark te Enschede profileert zich als cultuurprofielschool. Samen met Stichting Concordia Kunst en Cultuur uit Enschede heeft het Stedelijk Lyceum in 2002 een theateropleiding opgericht.

Bijzonder aan dit plan is dat er een leerplan voor het onderwijs samen met een culturele instelling buiten school ontwikkeld en geïmplementeerd is. Het Stedelijk Lyceum Kottenpark heeft er expliciet voor gekozen om een samenwerking met Concordia aan te gaan om een theateropleiding te realiseren en zich niet te beperken tot het vak drama. Vanuit de schoolsituatie zijn de opleidingsonderdelen zoals zelfstandig spel, stemvorming en beweging vrij makkelijk te realiseren. Maar samenwerking met een theater biedt de mogelijkheid om kennis van de beroepspraktijk en andere aspecten van het theatervak (zoals bv. theatertheorie-, techniek, en -vormgeving) aan het curriculum toe te voegen. Daarom is de samenwerking met Concordia voor dit project voor de school een voorwaarde geweest om tot een theateropleiding te kunnen komen.

De theateropleiding wordt gefinancierd uit de middelen van de school. Concordia ondersteunt door het leveren van menskracht en faciliteiten gratis of tegen gereduceerd tarief. De leerlingen zelf dragen € 125 per jaar bij voor voorstellingen en workshops.

De spelers

In de theaterklas zijn de groepen heterogeen samengesteld met leerlingen van uit drie niveaus (vmbo-tl, havo en vwo). De leerlingen besteden vier uur in de week aan theater. In het verleden werd er binnen het bestaande rooster vrijstelling gegeven voor enkele uren. Door de onderwijsvernieuwing is dat niet meer nodig. Twee lessen buiten het reguliere rooster om. "woensdag-, donderdag- en vrijdagmiddag zijn de theatermiddagen, waarbij de leerlingen of hier op school of in Concordia les krijgen", vertelt Janneke Aitink. Alle andere vakken volgen ze gewoon in hun klas.

Het programmaboekje

Het theaterklasprogramma is opgebouwd uit drie onderdelen:

1. Een **basisprogramma** vormt het geraamte van het leerplan en is samengesteld vanuit de kerndoelen en examenprogramma's. Zo wordt gestreefd naar een goede aansluiting bij de bovenbouw voor vmbo. Het programma omvat alles wat met spel, stemvorming, beweging en presentatie te maken heeft. De lessen van het basisprogramma bestaan globaal uit 6 blokken, elk blok uit docentgestuurde lesonderdelen en onderdelen waarbij de leerlingen zelfstandig oefenen of werken aan opdrachten.
De inhoud is van de hand van de kerndocenten van de theaterklas, aangestuurd door de coördinator van de school.
2. Een **aanvullend programma** is samengesteld binnen de gestelde leerdoelen, didactische kaders en randvoorwaarden als roosters, leerplan, financiële ruimte, enz. Het gaat om kennismaking met verschillende theateraspecten, verdieping op het gebied van bijvoorbeeld spel, theoretische kennis, geschiedenis van het theater en oriëntatie op de beroepspraktijk. Gastdocenten (theatervakmensen) verzorgen het aanvullend programma en werken meestal in de vorm van een workshop.
Het aanvullende programma is qua inhoud en organisatie samengesteld door de coördinator van Concordia en vindt voor het grootste gedeelte plaats in theater Concordia.
3. Een **presentatieprogramma** is vormgegeven door de kerndocenten van de school. Ook dit onderdeel wordt voor het grootste gedeelte gegeven in de locaties van Concordia.
Leerlingen krijgen de mogelijkheid om zichzelf individueel of in groepjes te presenteren en podiumervaring op te doen.

De regisseurs

Ervaringsgericht leren en een activerende didactiek staan centraal op het Stedelijk Lyceum Kottenpark in het algemeen en in de theaterklas in het bijzonder. De leeractiviteiten staan zoveel mogelijk in het teken van zelf uitproberen, zelf ervaren en zelf doen. Docenten hebben een actieve coachende rol, naast instructie en theorie-uitleg geven ze ruimte om zelfstandig te werken. Daarnaast

wordt in hetzelfde lokaal aan verschillende groepen tegelijkertijd les gegeven door meerdere docenten. Docenten vullen elkaar aan, bereiden gezamenlijk voor, en is er sprake van teamteaching, er is samenhang en versterking.

Vanaf het derde leerjaar is het leerplan opgebouwd in modules, vier modules per leerjaar. In de eerste twee jaren zit hier ook een theoriemodule bij. In het derde jaar wordt de Commedia dell' Arte behandeld: Leerlingen gaan in één module een Pulcinella masker maken en er mee spelen en krijgen theorie van de Commedia dell' Arte. Verder komen in twee modules theaterzang (Musical) en improvisatie (Theatersport) aan bod. In het vierde jaar is het Grieks theater aan de beurt. Halverwege het vierde leerjaar buiten de vmbo-leerlingen af in verband met de examens. De havo en vwo-leerlingen gaan dan in een kleinere groep verder. In de vijfde staat de monoloog centraal.

"Het programma voor de leerlingen van zes vwo is bijna klaar," vertelt Janneke Aitink. "Dan hebben we alle leerjaren minimaal eenmaal volledig uitgevoerd."

Het theater

Vol trots laat Janneke Aitink het theater van de school zien: een professionele ruimte geschikt voor driehonderd toeschouwers met een ruim podium. De zaal is voorzien van professioneel geluid en licht. Alles wordt bediend door de leerlingen van de school. Het theater is net nieuw. Hier worden schoolexamens in gehouden, maar een aantal keren per jaar schitteren hier ook de nieuwe sterren van de theaterklas. Als afsluiting van hun opleiding mochten de examenkandidaten van vier vmbo in mei 2006 hun kennis en kunde tonen voor een geïnteresseerd publiek van ouders en leerlingen. De kandidaten moesten een presentatie verzorgen bestaande uit een dialoog, een lied en een gedicht. Verder moest er een eigen bewegingsstuk opgevoerd worden.

Toetsen en afsluiten

Voordat er aan het eind van de schoolcarrière eindexamen wordt gedaan worden elk jaar de verschillende onderdelen afgesloten en getoetst. Elk onderdeel telt mee voor het rapport én telt volwaardig mee bij de overgang naar een volgend jaar. Per kwartiel is er een beoordeling over de vorderingen op het gebied van stem, spel en beweging, waarbij gelet wordt op:

- houding
- samenspel
- concentratie
- stem
- fysiek
- inzicht
- feedback
- gebruik van de ruimte

In de beoordeling staat het doorlopen van het eigen proces centraal en niet de resultaten van de uitvoeringen. Het gaat om de ontwikkeling en niet om het talent. Ook de jaarlijkse presentaties in maart levert een cijfer op.

Reflectie vindt plaats op basis van vragen of geven van feedback op de les(inhouden). In een logboek houden leerlingen hun bevindingen en belangrijke onderwerpen bij die ze voor de volgende les willen onthouden.

Daarnaast houden de leerling een portfolio bij. Hierin zitten:

- beoordelingsformulieren
- materiaal dat door de leerlingen zelf is verzameld
- toetsen met verbeterformulieren
- een souvenir bij elke workshop als tegenhanger van de verbale inhoud van het portfolio. Bijvoorbeeld een lapje stof van het gedragen kostuum
- kopie van een lied dat is aangeleerd
- opname van een presentatie (door ouders bv. opgenomen)
- recensies, flyers van bezochte voorstellingen
- folders van open dagen

En dan het wereldtoneel

Het theaterproject op het Stedelijk Lyceum Kottenpark is in 2002 van start gegaan. De eerste vier jaren zijn nu afgerond. Afgelopen jaar hebben de eerste leerlingen eindexamen gedaan. Van de elf leerlingen met hun vmbo-diploma op zak zijn er tien verder in de Kunst- & Cultuurrichting doorgedaan: zo ging er een naar de artiestenopleiding aan het Deltion in Zwolle, vier naar het ROC van Twente in Almelo richting Kunst en Cultuur en twee naar de opleiding SPW. De twee studenten van SPW lopen nu stage in de theaterklas op hun oude school.

De theaterklas in het Stedelijke Lyceum Kottenpark in Enschede heeft een officiële erkenning als opleidingsinstituut. Dat is iets om trots op te zijn. En dat zijn ze ook in Enschede.

4. Artiesten in de dop

Schoolportret Van der Capellen SG, Zwolle

Naam school	Van der Capellen Scholengemeenschap
Website	www.capellen.nl
Adres	Lassuslaan 230, 8031 XM Zwolle
Locaties	Zwolle
Schoolsoort	vmbo, havo, vwo
Leerwegen	basis, kader gemengde en theoretische leerweg
Bijzonderheden	CapArtist opleiding

Karakterisering

De Van der Capellen Scholengemeenschap is een innovatieve school. Voor leerlingen valt er wat te kiezen. De school wil recht doen aan de verschillende talenten van leerlingen en om die reden worden er veel nieuwe vakken en nieuwe programma's aangeboden. Op het gebied van Kunst en Cultuur biedt de school de dramastroom, theaterklas en de muziekstroom aan. Speciaal voor de theoretische leerweg van het vmbo is er de CapArtist opleiding. Kunst is belangrijk voor de Van der Capellen SG. Op elke locatie is er extra aandacht voor drama en theater. Er zijn jaarlijks onder andere vele grote en kleine voorstellingen, muziekavonden en poëzieprojecten. De school werkt actief samen met vervolgopleidingen om programma's optimaal aan te laten sluiten.

Aanleiding

"Van belang is dat je het eindtraject in beeld houdt", zegt Dinah Krijgsman. Dinah is de coördinator van de artistieke leerwegen en twaalf jaar geleden gestart als docent drama. Zij kon verder met de structuur die de jaren daarvoor ontwikkeld was. In vakanties en vrije tijd werkte de drama docente met leerlingen op school met een enorme bevoegenheid aan grote theater- en musicalproducties. "Echte grote professionele stukken, op hoog niveau, waar veel leerlingen aan deelnamen en waar het publiek zeer enthousiast op reageerde".

Bij de informatieavond voor nieuwe leerlingen en ouders staat de tekst van Gerrit Achterberg in de flyer. Veel ouders herkennen hun kinderen hier direct in.

Het meisje en de trom

Zij had een trom gevonden om te slaan.

Toen werd zij van metaal tot in haar tanden

en trok een tinteling naar beide handen

om op de trommel met stokken te slaan.

om met de trommel op het toneel te staan.

Dinah ontmoette de "verloren artiest", leerlingen die niet goed uit de verf komen in het reguliere onderwijsproject doordat ze 'anders' zijn. Anders, omdat ze emotioneler en gevoeliger zijn, meer intuïtief en minder cognitief ingesteld zijn. Sommigen heel erg stil en teruggetrokken omdat ze het liefst beschouwen, kijken en observeren, anderen juist heel erg expressief, lawaaierig en populair omdat ze juist 'in the picture' willen staan. Dinah leerde een grote groep leerlingen kennen met een andere belangstelling en leerlingen met een passie voor zang, dans en drama. Samen met deze leerlingen maakte Dinah en de dramadocenten uit haar teamvoorstellingen en doordat leerlingen in de gelegenheid gesteld werden zich te uiten vond er een groei naar andere vakken plaats. Leerlingen konden daar ineens beter in mee komen.

Dramastroom

Zes jaar geleden werd op de Van der Capellen SG de eerste dramastroom ingericht. De dramastroom is bedoeld voor leerlingen van vmbo-t, havo en atheneum die gemotiveerd zijn voor en interesse hebben in zang, dans en drama. De vmbo-t 'ers gaan door in CapArtist. De havo- en atheneumleerlingen gaan verder door in de dramastroom. Alle leerlingen die meedoen aan de dramastroom krijgen drie jaar lang, drie uur per week gezamenlijk les in dramatische expressie. Twee uur meer dan de leerlingen die niet voor drama kiezen, zij krijgen slechts één uur per week dramatische expressie. De twee lessen komen in plaats van twee andere - niet examenvak- lessen.

CapArtist

Vanaf het schooljaar 2006-2007 is de Van der Capellen SG gestart met de CapArtist opleiding in de theoretische leerweg van het vmbo. CapArtist staat voor Capellen Artiestenvooropleiding. Met deze opleiding kunnen leerlingen doorstromen naar de niveau 4-opleiding Artiest aan het Deltion College, in Zwolle, een school voor middelbaar beroepsonderwijs.

Op de Van der Capellen SG maken de leerlingen in vier jaar tijd kennis met alle mogelijke vormen van podiumkunsten en aanverwante zaken zoals schmink, kostuums, techniek en decor. In de eerste klas krijgen leerlingen al één middag in de week dramatische expressie. De CapArtist opleiding start officieel in de tweede klas als de keuze gemaakt is voor Havo of theoretische leerweg. Leerlingen die verder gaan in de theoretische leerweg kunnen alleen op de CapArtist opleiding komen indien zij een positief advies hebben. Het advies is bindend. "We hebben leerlingen tijdens het eerste jaar goed kunnen observeren en hieruit volgt een selectie. De CapArtist opleiding is echt bedoeld voor de leerling die een passie en een talent heeft", aldus Dinah. Vanaf de tweede krijgen leerlingen drie jaar lang twee middagen in de week dramatische expressie. De ruimte die voor de CapArtist opleiding in de bovenbouw is gecreëerd is ontstaan door de invoering van het zogenaamde "plusprogramma". Hiervoor hebben de AVO vakken in totaal vier uren ingeleverd en wordt er een zevende vak aan het rooster van de vmbo-t toegevoegd. Dit geeft het onderwijs een hoop vrijheid. Leerlingen met andere interesses kunnen bij de Van der Capellen SG kiezen voor de muziekstroom, ICT stroom of het tweetalige havo en atheneum en de wereldklas in de theoretische leerweg. Deze laatste richtingen zijn speciaal voor leerlingen die zich willen oriënteren op een internationale studie en toekomst.

Deltion

"Het curriculum is voor de eerste drie leerjaren klaar". Met gepaste trots overhandigt Dinah een dikke stapel papier en vertelt bij de opzet van het curriculum goed gekeken te hebben naar het kwalificatieprofiel Artiest. In het kwalificatieprofiel staan de werkzaamheden beschreven zoals een beginnend beroepsbeoefenaar deze dient te beheersen. "Een heel mooi en volledig document. Het laatste jaar van onze vmbo-t stroom gaan we invullen in samenwerking met het Deltion College. Ons laatste jaar en hun

eerste jaar willen we in elkaar laten schuiven en daar hebben we nog drie jaar voor om dat goed te doen." In 2010 zullen de eerste leerlingen doorstromen van de CapArtist naar het Deltion College. Er is inmiddels een goede samenwerking met het Deltion College. De vele formele bijeenkomsten hebben geleid tot een samenwerkingsovereenkomst. Over en weer bezoeken de partners elkaars voorstellingen.

Afsluiting

Het schooljaar bij de Van der Capellen SG bestaat uit vier perioden waarin de leerlingen in modules van acht tot tien weken zich verdiepen in een vorm of aspect van podiumkunsten. Elke module wordt afgesloten met een presentatie of bezoek aan een voorstelling of film of een workshop. Veel aandacht wordt besteed aan de sociaal communicatieve vaardigheden: verantwoordelijkheidsgevoel bijvoorbeeld of conflicthantering. "De emoties kunnen wel eens hoog oplopen bij al die expressieve types", aldus Dinah.

Dinah is in haar functie als Artistiek coördinator twee en een halve dag bezig met regelende taken. Een greep uit haar activiteiten: ze maakt curricula voor de nieuwe artistieke leerroutes, bouwt teams rond de artistieke stromen, onderhoudt contacten met het mbo en hbo, volgt een cursus op het gebied van financiën, voert met de gemeente onderhandelingen over ruimte en verzorgt locatieoverstijgende evenementen. Binnen de scholen van de Van der Capellen SG zijn tien dramadocenten werkzaam. In nauwe samenwerking met de Muzerie worden voor bijzondere specialisaties gastdocenten aangetrokken. Denk bijvoorbeeld aan flamenco. Anderhalve dag geeft Dinah zelf nog les in de theaterklas, "Voorstellingen maken met jonge kinderen zou ik nooit en te nimmer willen missen", besluit Dinah.

5. Dansend door Almere

Schoolportret Oostvaarders College, Almere

Naam school	Oostvaarders College
Website	www.ovc.nl
Adres	A. Boekenweg 3, 1333 VD Almere
Locatie	Almere
Schoolsoort	vmbo, havo, vwo
Leerwegen	basis- kader, gemengde en theoretische leerweg
Bijzonderheden	vooropleiding dans voor derdejaars leerlingen Zorg en Welzijn

Oostvaarders College in Almere: voor vmbo tot havo/vwo

In het schooljaar 2006 - 2007 volgen 241 leerlingen de derde klas van het vmbo. Zij zien minimaal vier voorstellingen per jaar; in het theater of op school.

Er wordt altijd een reflectieverslag gemaakt dat wordt opgeslagen in een digitaal portfolio.

Twaalf mentoren zijn verantwoordelijk voor de follow-up van de cultuuractiviteiten. CKV is geen vrijblijvend vak.

De CKV-coördinator peilt het aanbod van de culturele instellingen in de omgeving en stelt het programma samen. Wellicht dat in de toekomst leerlingenpanels hierover mogen meedenken.

Daarnaast zijn er dit jaar acht derdejaars leerlingen vanuit de sector Zorg en Welzijn gestart met de Vooropleiding Dans.

Vmbo en CKV

Voor Mariëlle Blijboom (Sectordirecteur vmbo van het Oostvaarders College in Almere) is kunst bijna synoniem voor een andere manier van denken. Kunstenaars zijn voor haar door hun open mind vaak concept-doorbekend, geven een nieuwe, andere, soms ongewone draai aan het leven van alledag.

Leerlingen in contact brengt met kunst en verschillende kunstuitingen is wat haar betreft een middel om in aanraking te komen met een andere manier van denken. Het helpt leerlingen om zelfstandig te leren denken en leren een eigen mening te vormen.

Almere heeft als 'jonge stad' geen rijk kunsthistorisch verleden. Kunst ligt niet zomaar en als vanzelfsprekend op straat. En daarbij, een 'puber', een vmbo-leerling richt zijn blik niet direct op 'buiten'; op musea, tentoonstellingen en galeries. Museum en vmbo gaan niet altijd lekker samen.

Het Oostvaarders College zet daarom de podiumkunsten centraal en haalt die 'naar binnen'. In het verleden kon de school één op één de podiumkunsten van 'Theater de Liefde' inhuren. Maar sinds deze groep is opgehouden te bestaan wordt er overal geshopt en gehopt en zorgt de CKV-coördinator voor een evenwichtig aanbod. Het is bovendien de bedoeling om kunst als het ware 'tussen-de-bedrijven-door' aan te bieden. In pauzes kan het zomaar gebeuren dat leerlingen tegen acteurs op botsen, kunnen 'meedoen' met de lokale rapper of een kijkje kunnen nemen in de speciale theaterkaravaan van het weekblad Fancy.

Dit jaar gaan de leerlingen ook naar Theaters in Almere. De kunstbeleving van leerlingen staat centraal. Om de leerlingen te laten zien hoe divers voorstellingen zijn en op wat voor manieren kunstenaars hun gevoelens uiten, komen allerlei genres aan bod. Zo gaan de derdejaars leerlingen naar interactief toneel, cabaret, dans en muziek; van Enge Buren, Scat the Breakdance tot Liefde te koop en Musica do Brasil.

Door gebruik te maken van lesmateriaal gaan leerlingen beter voorbereid naar een voorstelling. Dit vergroot de toegankelijkheid van de voorstelling en stimuleert de betrokkenheid van de leerlingen. Mentoren, die verantwoordelijk zijn voor de follow-up in de klas, hebben met dit lesmateriaal extra mogelijkheid om de leerlingen uit te dagen om over allerlei situaties na te denken en er na afloop van de voorstelling over te praten.

Om theatermakers recht te doen zijn er voor de leerlingen speciale 'theaterregels' opgesteld.

Leerlingen realiseren zich immers vaak niet dat de theatermakers zich voor hun 'live performance' enorm inspannen of dat de stilte bij bepaalde passages belangrijk kan zijn. Als de concentratie door rumoerige leerlingen verstoord wordt is dit niet alleen storend voor de mensen op het toneel maar zeker ook voor het overige publiek.

Leerlingen wordt opgedragen om ondermeer op tijd aanwezig te zijn, jassen en tassen niet mee de zaal in te nemen en met respect en aandacht voor de voorstelling zich te gedragen. En, ze worden er op geattendeerd dat het gebruikelijk is om applaus te geven na afloop van de voorstelling.

Wat scoort?

Vmbo-ers en kunst: ze accepteren het, zeggen niet dat het gek is, maar zelf doen gaat soms net iets te ver. Het aanbod van het Oostvaarders College roept wisselende reacties op bij de leerlingen. Wanneer het 'herkenbaar' is en vertaalbaar is naar hun eigen leefsituatie dan is het al gauw okay. Interactieve stukken, waar ze zelf op mogen reageren tijdens het optreden werken op het Oostvaarders College erg goed. Helemaal sterk was de performance van een Cirque-du-Soleil-achtig gezelschap. De hele gymzaal was omgebouwd en de ongewone verschijningen van de acteurs/acrobaten deed de rest. Daar wilden alle leerlingen wel aan meedoen.

Er zijn plannen om, binnen de CKV-lessen, meer (kunst)vakoverstijgend en zelfs sectoroverstijgend te gaan werken. Een begin hiermee wordt gemaakt met een project 'Musical' waarbij ook extra workshops grimeren worden aangeboden. In een ander project zal een kunstenaar samen met 'de leerlingen van techniek' een film maken. Vanuit de afdeling elektro wordt er gezorgd voor licht en geluid. Leerlingen uiterlijke verzorging doen de schmink en grime. De leerlingen van Techniek/houtbewerking regelen het podium en decors.

Vanuit Zorg en Welzijn: de vooropleiding Dans

Binnen de vmbo-opleidingen van het Oostvaarders College staat actief praktijkleren centraal. Actief praktijkleren door ervaringen te benutten, te experimenteren, te reflecteren op ervaringen, actief keuzes maken. Actief leren vanuit de beroepspraktijk en andere (maatschappelijke) situaties. Het leren vindt met name plaats binnen de context van het toekomstige beroep en binnen een veilig pedagogisch klimaat.

Bij de ontwikkeling van het onderwijs wordt aangesloten op ontwikkelingen in de maatschappij, de beroepspraktijk, het

aangrenzend onderwijs, de beroepskolom en internationale ontwikkelingen.

Het verwerven van algemene vaardigheden door de leerlingen heeft een hoge prioriteit.

Het onderwijs wordt zodanig ingericht dat het de leerling uitzicht biedt op zijn toekomst binnen het ROC.

Een bijzonder voorbeeld hiervan is de 2 jarige vooropleiding dans. Sinds vier jaar biedt het Oostvaarders College deze vooropleiding aan in samenwerking en co-productie met het ROC Nova College in Haarlem.

Anders dan op basis van de naamgeving van deze opleiding misschien verwacht zou worden, worden de leerlingen niet klaargestoomd voor het podium. Het curriculum is niet gericht op uitvoerend kunstenaar/danser. Het accent ligt op het educatieve aspect: hoe kan je later als docent of instructeur je vak (passie) overbrengen op anderen?

"Hoe laat je een ander bloeien in iets waar je zelf van opbloeit...!" aldus Mariëlle Blijboom.

Of, zoals de omschrijving luidt op het ROC Nova College:

Als Sport- en Bewegingscoördinator Dans geef je les in klassieke, moderne en/of eigentijdse dans. Je laat zowel kinderen als volwassenen plezier beleven aan dans.

Vooropleiding in Almere

Er is vanuit het Oostvaarders College nauwe afstemming geweest met het ROC Nova College over het lesprogramma. Wat zou voor de vmbo-leerlingen later in het mbo als pré kunnen werken? Hoe leg je een stevig theoretisch kader? Waren vragen die centraal stonden bij het ontwerpen van het programma.

Het curriculum van de vooropleiding is daarom opgebouwd uit onder andere biologie, EHBO, geschiedenis, muziek en danstheorie. Muziek wordt gezien als belangrijk deel van de opleiding. Er zijn twee muziekdocenten die geven de leerlingen bijvoorbeeld de opdracht een eigen lied te componeren, dat ingezongen wordt op een cd.

Ook is er veel tijd ingeruimd voor danspraktijk/eigen vaardigheden. De leerlingen hebben zo een goed vertrekpunt naar de mogelijke

vervolgopleiding in Haarlem. Daarnaast zijn er met dit pakket uitstroommogelijkheden richting verzorging, onderwijsassistent en sociaal pedagogisch/sociaal cultureel werk.

En dan verder?

Hoe de vmbo-leerlingen deze vooropleiding in Almere ook doorlopen, ze worden niet vanzelfsprekend toegelaten tot de vervolgopleiding in Haarlem. Er bestaat wel de mogelijkheid van 'warme overdracht', leerlingen die tijdens de vooropleiding in Almere extra gevolgd en gescout worden door docenten van het ROC Nova College. Maar in principe geldt: elke leerling moet (opnieuw) auditie/toelatingsexamen doen.

Ben de Boer (opleidingsmanager ROC Nova College); "Het grootste voordeel voor zowel deze vmbo-leerlingen als voor ons is dat bij audities de leerlingen uit Almere heel goed weten waar ze zich voor aanmelden, waar ze aan willen gaan beginnen. Wij zijn hier geen musicalopleiding of leveren streetdancers af. Nee, wij bereiden de leerlingen voor op het lesgeven in klassieke, moderne en/of eigentijdse dans. De leerlingen die de vooropleiding dans in Almere hebben doorlopen, hebben een realistische kijk op wat er in de mbo-opleiding aangeboden wordt en wat er hier van hen verwacht wordt."

Van de vier leerlingen die in mei auditie hebben gedaan is er één leerling gezakt (doet nu opnieuw vmbo-examen), één afgewezen en zijn twee leerlingen uit Almere toegelaten voor de vervolgopleiding in Haarlem.

In Almere trainen de leerlingen gewoon weer hard verder.

Een vak als 'danspraktijk/eigen vaardigheden' stelt bijzondere eisen aan het lokaal. Werd in het verleden gebruik gemaakt van een ruimte in een balletstudio in Almere, sinds vorig jaar beschikt de school over een eigen ruimte met een verende houten vloer, spiegels en professionele apparatuur. De huidige veertien leerlingen (komend uit leerjaar 3 en 4) maken hier dankbaar en intensief gebruik van.

De vooropleiding dans zoals die hier op het Oostvaarders College op vmbo-niveau wordt aangeboden is uniek.

6. CKV-leerlingen achter de knoppen: Varias College, Den Haag

Voor één keer licht- of geluidsman zijn van Ali B? En ook gewoon je examenonderdelen halen? Dat kan op het Varias College in Den Haag!

Schoolportret Varias College, Den Haag

Naam school	Varias College onderdeel van de Johan De Witt Scholengroep Den Haag
Website	www.variascollegedenhaag.nl
Adres	Helena van Doeverenplantsoen 3, 2512 ZB Den Haag
Locatie	Varias college, Nova college, Prisma College, Media College, City + College
Schoolsoort	Varias College: Vmbo
Leerwegen	basisberoepsgerichte leerweg, Kaderberoepsgerichte leerweg, Leerwerk Trajecten
Bijzonderheden	theatertechniek

(introotje)

Ali B op het JWC:

🎵 Is Den Haag in da house...?

Laat je horen!

🎵 JWC in da house ...?

Laat je horen!

🎵 En alle dames in da house...: laat je horen!

Fragment uit: videoclip vmbo-leerlingen JWC/Varias College Den Haag

Het gejoel, gefluit, gestamp en gegil was niet van de lucht. En niet alleen voor Ali B.

Vooral de eigen medescholieren kregen dit bijzondere applaus. Er waren leerlingen die achter de knoppen van beeld en geluid stonden en zo dit concert mogelijk maakten. Er waren leerlingen verantwoordelijk voor de toegangscontrole. En ja, er waren ook leerlingen die backstage de artiesten mochten begeleiden...!

Afgelopen jaren heeft Laetitia Bartelink, docent CKV aan het Varias College in Den Haag het vaker zien gebeuren. Leerlingen die 'hun moment' beleven; die op het podium of achter de schermen onverwacht een andere kant van zichzelf ontdekken en die dat durven laten zien. Die daar soms zelf ook verrast over zijn maar altijd blij zijn dat ze eens positief in de schijnwerpers (mogen) staan. Dat ze mogen stralen en dat dat ook gezien wordt door medeleerlingen, docenten en familie.

Haar leerlingen gaan van huis uit niet 'gewoon' naar een museum of het theater. Het vak CKV moet juist dan niet alleen een kennismaking met verschillende kunstdisciplines zijn maar vooral gericht zijn op zelf uitproberen, oefenen en ontdekken. Een doe-vak dus. En passend binnen het beleid van de school, een vak waarin de leerlingen samen met de docenten van school hun talenten kunnen ontdekken. Ontdekken en verder ontwikkelen; binnenschools en buitenschools.

De keuze voor de lesmethode past binnen deze filosofie. De leerlingen maken voor de basis gebruik van de methode (www.) Fullcolor-online. Een online methode in plaats van een boek. Juist omdat de leerlingen hiermee vooral zelf aan de slag kunnen. Zelf actief surfen en speuren op het net om de onderwerpen uit te diepen en de opdrachten uit te werken. Ook hun Kunstdossier kunnen de leerlingen digitaal en online vullen.

Waar blijft mijn licht...?!!

Zo was er afgelopen jaren voor leerlingen van Techniek Breed de mogelijkheid om mee te doen met het speciale licht- en theatertechniek project. Een project dat zich zowel binnen- als buitenschools afspeelt. Buurttheater Zcala deed haar deuren open voor in totaal 250 leerlingen uit de derde klas. De 'Techniek-Breed' leerlingen bekeken niet alleen een voorstelling in dit theater maar kwamen een paar dagen later terug om te ervaren

wat er achter de schermen moest gebeuren om een voorstelling succesvol te laten verlopen. Wat moet je doen wanneer je verantwoordelijk bent voor licht en geluid? Maar ook: hoe vaak moet je wel niet oefenen en repeteren als acteur eerdat jouw scène er klaar voor is? Wat wordt er allemaal backstage gedaan om de illusie 'on stage' te creëren?

Leerlingen krijgen binnen dit project les van een professionele actrice en ervaren dat zelf in actie komen vele malen spannender is dan kijken! Na een paar eerste schuttere pogingen krijgen de leerlingen er plezier in en durven ze zichzelf over te geven aan de tekst en de regie-aanwijzingen van de actrice. In een andere workshop laat een theatertechnicus hen kennismaken met de wereld van kleurenfilters, visuele effecten en het op de juiste manier hangen van lampen.

Ook de lessen op school staan geheel in teken van dit project. In de praktijklessen Techniek- Breed is er extra aandacht voor het mengen van licht, het uitlichten van personen en objecten en het maken van een lichtplan. Bij een vak als natuurkunde gaat het om licht, kleuren en lenzen. Dit project past niet alleen binnen CKV of competentiegericht werken: het sluit aan bij de directe belevingswereld van deze leerlingen.

Twee leerlingen hebben zelfs de mogelijkheid gehad om deel uit te maken van die wereld: zij konden als stagiaire aan de slag bij Zcala!

Op het Varias College is wel eens gezegd dat CKV letterlijk als 'breekijzer' of vliegwiel kan dienen binnen Techniek Breed. Docenten kunnen op een andere manier met hun vak omgaan en leerlingen ontdekken en ervaren wat ze met hun techniekopleiding kunnen doen in een culturele instelling.

Een dergelijk project komt niet zomaar tot stand. Er zitten vele extra uren in van docenten, begeleiders en medewerkers van de desbetreffende culturele instelling. Juist die samenwerking en een strakke, degelijke organisatie ook op het gebied van verantwoordelijkheden en financiën zijn randvoorwaarden om het voor en met leerlingen tot een succes te laten worden. Roosters (net als sportdagen kent het Varias College ook speciale CKV-dagen), vervoer en logistiek, voldoende begeleiders (je moet

toch vijftientig docenten vrij roosteren wanneer je met 250 leerlingen op pad wil): alles moet op elkaar afgestemd zijn. Jammer genoeg heeft Zcala dit jaar haar deuren moeten sluiten. Laetitia is nu naarstig op zoek naar een ander podium voor haar leerlingen. Of dat podium letterlijk zo dicht om de hoek ligt als Zcala is nog de vraag.

Naast dit licht- en theatertechniek project organiseert het Varias College natuurlijk ook andere CKV-activiteiten voor de derdeklassers. De leerlijn culturele activiteiten is zo dynamisch en divers mogelijk opgebouwd. Het enthousiasme hiervoor is onder leerlingen groot, erg groot. Zelfs leerlingen uit de vierde klas vragen of ze toch nog, geheel in eigen extra tijd, mee mogen doen met activiteiten of mee mogen naar een voorstelling.

Als een soort format voor de verschillende projecten hanteert Laetitia Bartelink de binnen de Johan de Witt Scholengroep ontwikkelde 'cultuurladder'. Bij de keuze van een thema of project wordt van te voren bekeken of het past binnen de totale ladder. Leerlingen moeten namelijk altijd stap voor stap verder kunnen met een thema: alleen een keertje ergens kijken (museum) of iets zien (schoolvoorstelling) is hier niet voldoende.

Cultuureducatie		
Johan de Witt Scholengroep		
1	Is zinvol, levensecht en actief en combineert schoolse kennis, alledaagse kennis en vakkennis.	Werkt met complete taaksituaties vanuit betekenisvolle contexten van maatschappelijke en culturele betekenis, Is geworteld in de professionele (kunst)praktijk, Is gericht op de (culturele) identiteit van de leerling, Is cultureel divers, Bevordert communicatie en samenwerking.
2	Stelt het proces centraal en heeft altijd een actieve, receptieve en reflectieve component.	Start met een indringende ervaring: een stimulus uit de kunst, media of erfgoed, Vindt plaats in een actieve en uitdagende leeromgeving, Richt zich op de ontwikkeling van de meervoudige intelligenties, Is toetsbaar.
3	Onderzoekt actief en receptief de zeggingskracht van kunst, media en erfgoed.	Maakt onderscheid tussen vorm, inhoud en functie, Analyseert en onderzoekt de achtergrond.
4	Leidt waar mogelijk en zinvol leerlingen tot amateur / professionele kunstbeoefening.	

Laetitia Bartelink is blijvend op zoek naar nieuwe mogelijkheden voor haar leerlingen. Dat betekent samen met collega's Maarten Hamel en Frits Wielders in gesprek blijven gaan met regisseurs, gezelschappen en theaterdirecteuren.

En ... samen met Maarten en Frits blijven ontwikkelen, schrijven en mailen met fondsen voor de benodigde extra budgetten.
Haar derdeklassers hebben nu officieel 1 uur per week CKV. Gezien alle activiteiten, voorbereidende werkzaamheden en presentaties gaan zij en alle betrokken docenten daar ruimschoots overheen!

De theaterdag op 20 november 2006 en een unieke samenwerking met de 'Dogtroep' zijn de meest recente vmbo-projecten bij het Varias College.

Kijk voor meer informatie op de website van de school:
www.variascollegedenhaag.nl

7. Ruim baan voor creatief en kunstzinnig talent in mbo-kunstonderwijs!

Een verkenning van de beroepskolom vmbo-hbo voor de sector Kunst, cultuur en media

SLO heeft al heel lang bemoeienis met de ontplooiing van creatief en kunstzinnig talent in het Nederlandse onderwijs van basisonderwijs tot HBO.

Die bemoeienis loopt traditioneel via de formulering van kernleerdoelen naar vakdidactiek en voorbeeld leer materiaal. De creatieve vakken, expressievakken, kunstvakken hebben binnen SLO dan ook een stevig fundament in de aanwezige expertise en tal van publicaties getuigen daarvan. Bij deze leerplankundige en vakinhoudelijke ontwikkeling lag het accent jarenlang op het algemeen voortgezet onderwijs en niet bij het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs. Immers havo en vwo vormen sinds jaar en dag de bijna exclusieve route voor studenten aan kunstacademies en conservatoria, de bekendste vormen van HBO voor de sector kunst, cultuur en media. Door een aantal brede maatschappelijke ontwikkelingen is echter sinds eind jaren negentig ook nadrukkelijk aandacht gekomen voor culturele en kunstzinnige vorming in het vmbo. En sinds 2001 benaderen ook mbo-instellingen SLO met verzoeken om ondersteuning op het terrein van beroepsopleidingen voor de culturele arbeidsmarkt en vraagt de mbo-raad om adviezen op het terrein van burgerschapsvorming (ofwel de maatschappelijk culturele kwalificering c.q. persoonlijke en maatschappelijke vorming) waarin participatie aan de wereld van Kunst en Cultuur binnen een multiculturele samenleving een belangrijke component is. Vanuit deze ervaringen biedt dit artikel een blik op de actuele situatie van het middelbaar beroepsonderwijs voor de "cultuurindustrie"

Het artikel is als volgt opgebouwd:

We starten met een typering van het ontstaan van de "Kunst en Cultuur-sector" in het mbo.

Daarna beschrijven we de rol van het overheidsbeleid bij dit proces.

Vervolgens gaan we in op de kansen die de nieuwe kwalificatiestructuur mbo biedt aan deze sector. We vervolgen met een tweetal voorbeelden uit de ondersteuningspraktijk van het ontwerpen en uitvoeren van mbo-kunstopleidingen. Een voorbeeld betreft een al lang bestaande mbo-opleiding waarbinnen een geheel nieuwe kunstprofilering werd ontwikkeld en het andere voorbeeld betreft een differentiatie van de volledig nieuwe mbo-kwalificatie Artiest. We besluiten met het schetsen van de gevolgen van deze ontwikkelingen voor de aansluiting vmbo-mbo en mbo-hbo en het ontstaan van een volwassen beroepskolom voor Kunst, Cultuur en Media.

Ontstaan van de sector Kunst en Cultuur binnen het mbo.

In de afgelopen twintig jaar hebben zich in het Nederlandse middelbaar beroepsonderwijs grote veranderingen voltrokken, zowel in de schaalgrootte van de onderwijsinstellingen als in het onderwijsaanbod dat de sector mbo kent. In 1984 ging het middelbaar dienstverlenings- en gezondheidszorg onderwijs (MDGO) van start als nieuwe mbo-sector, naast de al bekende sectoren als Techniek (MTS), Economie (Meao) en Agrarische sector (AOC). Kort daarna startte de grote operatie Sectorvorming en Vernieuwing Middelbaar beroepsonderwijs (SVM-wet) die leidde tot grote fusies van relatief kleine sectorale instellingen voor mbo, gevolgd door de vorming van Regionale Opleidingen Centra waarbij ook de sector Educatie deel ging uitmaken van een onderwijsvorm die daarmee beroepsonderwijs en volwasseneneducatie (BVE) ging heten en meer recent weer aangeduid wordt met de naam mbo. De vorming van ROC's werd geregeld in de Wet Educatie en beroepsonderwijs, waarbij het onderwijsaanbod van het beroepsonderwijs werd onderscheiden naar leerwegen, niveaus en branches. Elke branche kreeg zijn eigen branchespecifieke kwalificaties, gebaseerd op beroepsprofielen die de sociale partners vanuit die branche hadden geformuleerd, met ondersteuning van de bij die branches horende Landelijke Organen voor Beroepsonderwijs (LOB's) momenteel aangeduid met Kenniscentra voor Beroepsonderwijs en Bedrijfsleven (KBB's) met bekende en minder bekende namen als OVDB, ECABO, GOC, Avantis, Kenteq, SGVB enzovoort. Bij de invoering van de WEB kende het mbo op die manier op papier ruim 600 erkende beroepsopleidingen!

ROC's organiseerden vervolgens hun aanbod van opleidingen in meer of minder duidelijk afgebakende sectoren en afdelingen, waarbij gelet op de omvang van het opleidingsaanbod schijnbaar voor elk wat wils was. Toch bleek dat maar ten dele waar te zijn. Bij de evaluatie van vijf jaar beroepsonderwijs onder de bepalingen van de WEB bleek dat een substantieel aantal van de ruim 600 opleidingen nergens werd aangeboden en een belangrijk aantal opleidingen alleen te worden aangeboden in een beroepsbegeleidende leerweg, waarvoor een arbeidscontract voorwaarde is.

Via de beroepsopleidende leerweg (volledig dagonderwijs met stages) waren die opleidingen niet te volgen, wat de toegankelijkheid sterk bemoeilijkt, zeker in tijden van laagconjunctuur. Ook bleek een belangrijk aantal opleidingen gericht te zijn op een smalle functiegerichte beroepsuitoefening, waarvoor eindtermen waren geformuleerd die niet goed meer aansloten op de dynamiek van de arbeidsmarkt en dus fuikwerking tot gevolg hadden.

In 2000 werd besloten om het gehele mbo opnieuw te herstructureren, waarbij ditmaal werd gekozen voor het concept van competentiegericht opleiden. De branches werd gevraagd om beroepscompetentieprofielen te formuleren als basis voor beroepsopleidingsprofielen en brede beroepskwalificaties. Sleutelwoorden voor deze grote innovatie waar het mbo momenteel middenin zit zijn flexibiliteit en maatwerk, zowel naar de onderwijsvraag van een grote diversiteit aan deelnemers als naar een grote diversiteit van functies en beroepen op de dynamische arbeidsmarkt binnen arbeidsorganisaties.

Momenteel experimenteert het mbo volop met het vormgeven van competentiegericht opleiden met de nieuwe, voorlopig vastgestelde competentiegerichte kwalificatieprofielen als wettelijk kader. In deze kwalificatieprofielen worden nieuwe eisen gesteld aan het beroepsonderwijs; het moet deelnemers afleveren die competent kunnen handelen als beginnend beroepsbeoefenaar, die hun eigen loopbaan kunnen sturen bij doorstroming en die als burger actief participeren in de samenleving. Dit nieuwe doelstellingskader stelt naast adequate inzet van kennis en vaardigheden vooral het handelen op basis van persoonlijke kwaliteiten centraal. Dat vraagt ook om een daarbij passend onderwijsconcept dat we hier aanduiden met loopbaan- en competentiegericht opleiden.

Bij deze operatie kon natuurlijk niet uitblijven dat over alle branches heen, door het speciaal gevormde Coördinatiepunt Kwalificatiestructuur, kritisch gekeken werd naar ongewenste overlap en witte vlekken. Die gelegenheid werd dankbaar aangegrepen door een aantal ROC's die zochten naar legitimering van een specifiek aanbod van beroepsopleidingen gericht op de wereld van kunst, cultuur en media. Immers tot nu toe moesten ROC's het vooral zoeken in de vrije ruimte en in een ruimhartige interpretatie van de eindtermdocumenten als ze binnen het domein kunst, cultuur en media de loopbaanwensen van deelnemers en de vraag vanuit de arbeidsmarkt wilden honoreren.

Hoe was de situatie grofweg?

Vroeg je voor 2000 een decaan in het vmbo wat hij zou adviseren aan een vmbo-er met talent voor muziek, zang of dans dan kwam hij negen van de tien keer aanzetten met beroepsopleidingen als Sociaalpedagogisch werker, met de differentiatie Activiteitenbegeleider, of Middelbaar Toeristisch en Recreatief Onderwijs, waarbinnen animatie op vakantieparken wat soelaas bood, of een opleiding Sociaal cultureel Werker, waarin recreatie en cultuureducatie aangrijpingspunten konden vormen voor dergelijke activiteiten. Voor danstalenten wees hij ook nog voorzichtig op mbo Sport en bewegen. Vraag een decaan in de sector techniek van het vmbo waar een deelnemer terecht kan die graag ontwerpt en hij komt al snel bij Bouwtechniek uit omdat hij denkt aan meubelmaken. Bij een computerfanaat komen al gauw de technisch georiënteerde ict-opleidingen in beeld, terwijl de deelnemer zelf droomt van het maken van games of webdesign. Zilversmeden en Fotonica zijn weliswaar al lang bestaande scholen voor creatief talent, maar die worden maar zeer beperkt aangeboden. Kortom van een duidelijk specifiek opleidingsaanbod voor beeldend en expressief talent was geen sprake. In die situatie is de laatste 5 jaar veel veranderd. ROC's hebben de ontwikkelingen op de culturele arbeidsmarkt en binnen de multiculturele samenleving begrepen en zijn actief op zoek gegaan naar het formuleren van een daarbij passend onderwijsaanbod. Een belangrijk initiatief daarbij vormde de zogenaamde "culture clinics"

De "Culture clinics" zetten mbo-kunstvakonderwijs op de kaart

(Zie het rapport: *Culture clinics. Nieuwe beroepen op de culturele arbeidsmarkt? Relevantie van mbo-kunstvakonderwijs ten behoeve van de culturele arbeidsmarkt. vooronderzoek*, april 2001, ECABO)

In 1999 namen een aantal vertegenwoordigers uit de cultuurindustrie, het kunstonderwijs, de kunsteducatie en een aantal artiesten en producenten het initiatief tot een kunstvakopleiding op mbo-niveau onder de naam "Culture Clinics" omdat talent met een mavo of vmbo-vooropleiding afgesneden was van het leeuwendeel van de huidige kunstvakopleidingen, waarvoor in principe een havo diploma is vereist. Bovendien bieden deze kunstvakopleidingen weinig programma's die aansluiten bij de culturele arbeidsmarkt en de jongerencultuur, de belangstellingsgebieden van veel jongeren. De initiatiefgroep wendde zich tot het Colo, koepel van de KBB's, om nader onderzoek te doen naar het ontwikkelen van nieuwe beroepskwalificaties en startte alvast een aantal pilots om ervaring op te doen met een aanbod van kunstvakonderwijs dat talent op mbo-niveau beter voorbereidt op audities en overstap naar het hbo. Op eigen initiatief of naar aanleiding van het Initiatiefplan Culture Clinics werd gestart met pilots met als doel kunstonderwijs in het mbo aan te bieden o.a. in Friesland, Den Haag, Utrecht, Amsterdam en Rotterdam later gevolgd door meerdere ROC's . Sprekend voorbeeld is Rotterdam waar de Hogeschool voor Muziek en Dans, de Kunstacademie, het ROC Albeda College, Grafisch Lyceum, vmbo-scholen, Jeugdtheater Hofplein en SKVR (Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam) een samenwerkingsverband vormde. De opdracht van het samenwerkingsverband luidde als volgt:

1. Het vinden van middelen om de instroom van talentvolle jongeren (autochtoon en allochtoon) uit de sociaal economisch zwakkere groepen van onze regio in het Rotterdamse kunstvakonderwijs te bevorderen.
2. Het vergroten van de kunstconsumptie van Rotterdammers, jong en oud, allochtoon en autochtoon, die nu niet of nauwelijks met de reguliere kunsten in aanmerking komen.

Er werd gestart met pilots als:

- Music Class en Art & Design, een samenwerking tussen het Grafisch Lyceum en de Hogeschool voor Muziek en Dans en de Willem de Kooning Academie.
  - 'Talentklassen' in het vmbo en Theaterproject bij Theater Het Hof. Talentvolle leerlingen van vmbo en mbo kunnen (na een screentest) deelnemen aan een volledige theaterproductie;
  - Ontwikkeling Dansopleiding, een samenwerking tussen het Albeda College en SKVR.
  - Een initiatief van het SKVR om te komen tot een opleiding Recreatie Muzikleider. De wens is uit te groeien tot een mbo-opleiding (inclusief vmbo voortraject) op verschillende niveaus.
- Anno 2006 hebben deze pilots een stevig fundament gelegd voor een regionale beroepskolom Kunst, Cultuur en Media met landelijke uitstraling.

Omdat er geen specifieke kunstkwalificaties bestonden werd in deze kunstpilots een aantal bestaande kwalificaties benut om deze te verrijken tot meer kunstzinnig/creatieve opleidingen, met als bekendste:

- de kwalificatie Audiovisueel-Medewerker (GOC)
- de kwalificatie Multimedia-Vormgever (GOC)
- de kwalificatie Sport en Bewegen (OVDB)
- de kwalificatie Sociaal Cultureelwerker(OVDB)

Door het creatief benutten van 'vrije ruimte' ontstonden opleidingen die beter voorbereiden op het hbo en meer aandacht besteden aan de ontwikkeling van talent. De pilots laten zien dat er regionaal een stevig draagvlak bestaat voor het ontwikkelen van 'kunstvakopleidingen. Ook aan belangstelling van leerlingen is geen gebrek. Er wordt grote nadruk gelegd op talentontwikkeling en verhogen van kansen op doorstroom naar het hbo. Daarnaast spelen de scholen snel in op trends op de culturele markt en anticiperen ze op het ontstaan van mogelijk nieuwe beroepen: *popmuzikant, recreatiemuzikleider, muziek-assistent of festivalmedewerker* inspelend op de signalen uit de eigen regio en van samenwerkingspartners.

Het pleidooi van de initiatiefgroep om te komen tot een kunstensector in het mbo werd door een aantal KBB's constructief

opgepakt. Die kenniscentra starten daarom met arbeidsmarktonderzoek en de initiatiefnemers verenigden zich in het Platform mbo Kunstvakonderwijs, waarbinnen ROC's en KBB's gezamenlijk werken aan een branchekwalificatiestructuur voor mbo-Kunstvakonderwijs. Daarbij zien ROC's het opnemen van nieuwe kwalificaties vooral als een erkenning van de nieuwe ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en van de status van de kunstopleidingen die ontstaan.

De culturele arbeidsmarkt voor mbo-ers

Vanuit het Platform mbo-Kunstonderwijs werd het initiatief genomen onderzoek te doen naar de culturele arbeidsmarkt voor mbo-ers om daarmee de relevantie van nieuwe kwalificaties (of nieuwe differentiaties in bestaande kwalificaties) te kunnen aantonen.

Hoewel de verschillende onderzoeken niet altijd eensluidend zijn in hun definiëring van de culturele arbeidsmarkt blijkt er binnen het Platform consensus mogelijk te zijn tussen ROC's en KBB's over relevante beroepen voor mbo-ers.

Het onderstaande schema brengt de arbeidsmarkt van Kunst, Cultuur en Media in beeld, hoe divers die ook is.

Beroepclusters of Profielen		Korte typering
1	"Podiumkunstenaar":	Het gaat hier om beroepen met combinaties van muziek, dans en drama (waarvan 2 van de 3 goed worden beheerst) zoals popmusicus, showdansers, acteurs, musicalartiest enzovoort.
2	"Creatief(?)vormgever"	Het gaat hier om beroepen waarin beelden en vormgeving centraal staan, zowel in 2d (tweedimensionaal) als 3d (driedimensionaal) als in AV (audio-visueel) en zowel ambachtelijk als met behulp van moderne technologie.
3	"Docent-assistent cultuureducatie": (Begeleider Kunst, Cultuur en Media)	Dit zijn mensen die werkzaam zijn in de cultuureducatie die agogische en ondersteunende taken verrichten op de gebieden muziek, dans, drama of beeldende vormgeving.

Beroepclusters of Profielen		Korte typering
4	"Facilitair logistiek medewerker": (naamgeving veranderen?)	Het gaat hier om een relatief grote groep 'regelneven' achter de schermen die in de Kunst, Cultuur en Media-sector werkzaam is, variërend van regieassistent tot impresariaatmedewerkers of tourmanager.
5	"Publiciteitsmedewerker":	Dit zijn mensen die PR en marketing verzorgen
6	"Facilitair technisch medewerker":	Dit zijn mensen die de technische voorwaarden scheppen voor (digitaal) licht, beeld, geluid en decor en benodigdheden.

Schema 1: De 6 beroepsprofielen van het Landelijk Platform Kunstvakonderwijs

Deze opleidingen leiden op tot verschillende werkvelden op de arbeidsmarkt zoals het volgend overzicht laat zien.

DOMEIN		Sector Kunst, Cultuur en Media						
CLUSTERS	1. Podiumkunstenaar			2. Vormgever (av, 2d,3d)		letteren	cultureel erfgoed	
	podiumkunsten			beeldende kunsten				
		muziek en geluid	dans en beweging	theater	audio visueel	2D/3D		
1	UITVOEREND/ CREATEUR	<ul style="list-style-type: none"> - sound-designer - popmusicus - klassiek musicus - zanger 	<ul style="list-style-type: none"> - klassiek danser - modern danser 	<ul style="list-style-type: none"> - acteur - musical-artiest - mimespeler - poppen-speler - performer - presentator - mannequin - figurant 	<ul style="list-style-type: none"> - camera-man - fotograaf - multi-media-vormgever 		<ul style="list-style-type: none"> - dichter - auteur - copy-writer 	<ul style="list-style-type: none"> - restaurateur

2	EDUCATIEF/ AGOGISCH	3. Docent-assistent cultuureducatie muziek/ geluid, dans en beweging, drama, AV en beeldend						
		<ul style="list-style-type: none"> - docent-assistent - assistent educatief medewerker - assistent muziek-therapeut 	<ul style="list-style-type: none"> - docent-assistent - assistent educatief medewerker - assistent sport- en bewegings-coördinator 	<ul style="list-style-type: none"> - docent-assistent - assistent educatief medewerker - assistent drama-therapeut 	<ul style="list-style-type: none"> - docent-assistent - assistent educatief medewerker - assistent 	<ul style="list-style-type: none"> - docent-assistent - docent-assistent - assistent educatief medewerker - assistent - assistent - assistent creatief therapeut 	<ul style="list-style-type: none"> - assistent educatief medewerker 	<ul style="list-style-type: none"> - assistent educatief medewerker
		muziek en geluid	dans en beweging	theater	audio visueel	2D/3D		

3	FACILITAIR/ LOGISTIEK	4. Logistiek medewerker KCM	museum- medewerker		museum-medewerker
		- regieassistent - assistent art-director - productieassistent - impresariaatmedewerker - stagemanager	galerie- medewerker		archief- employé
		5. Publiciteitsmedewerker KCM			
4	FACILITAIR/ TECHNISCH	6 Facilitair-technisch medewerker KCM - AV-medewerker (beeld- licht- en geluidstechnicus) - theatertechnicus - setdresser - bioscoop-operateur - medewerker tentoonstellingsbouw	- werkplaats- assistent - attractie- technicus - medewerker toegepaste vormgeving etc.		- restauratieschilder - specialist interieurafwerkin g - behoudsmede- werker musea en papier

Op basis van deze indeling werden vervolgens per beroep beroepscompetentieprofielen geformuleerd. Vervolgens werd de vraag gesteld op welke wijze in de nieuwe competentiegerichte kwalificatiestructuur deze beroepscompetentieprofielen moesten worden vertaald naar brede beroepskwalificaties (of naar herkenbare differentiaties van kwalificaties). Onder druk van het overheidsbeleid om het aantal van 600 kwalificaties drastisch in te perken leek het er lange tijd op dat de tijd nog niet rijp was voor een specifieke kunstkwalificatie in het mbo, maar het Platform mbo-kunstonderwijs boekte toch een groot succes. Sinds 2005 bestaat de mbo-kwalificatie Artiest die past op het beroepscompetentieprofiel Podiumkunstenaar en konden de proeftuinen Artiest van start gaan!

Overheidsbeleid op het terrein van Kunst en Cultuur in mbo

Het overheidsbeleid voor mbo verloopt via twee sporen.

Het eerste spoor is dat van de vernieuwing van de kwalificatiestructuur, zoal hiervoor geschetst. het tweede spoor is dat van Cultuureducatie.

Via het tweede spoor worden ROC's gestimuleerd om vooral binnen het kader van de maatschappelijk culturele kwalificering jongeren kennis te laten maken met de wereld van kunst, cultuur en media. Het Cultuurnetwerk Nederland typeert dit als volgt:

Begin 2001 ontwikkelden de directie BVE en de projectgroep Cultuur en School de 'Regeling Cultuur en School' voor de BVE-sector. BVE-instellingen konden vanaf dat jaar een aanvraag doen voor aanvullende financiering voor cultuureducatieprojecten. Het doel van de regeling was om via het onderwijs deelnemers in aanraking te brengen met cultuur. Bovendien was het de bedoeling beleid en inhoud van cultuureducatie in de BVE-sector een structurele plaats te geven in het onderwijs. In de navolgende schooljaren kreeg de regeling een vervolg. Er kwamen nieuwe versies van de regeling, waarbij de uitgangspunten gelijk bleven, maar de formulering van de doelstellingen werd aangescherpt. De BVE-instellingen zijn grofweg in te delen in een aantal 'voorlopers' die systematisch cultuureducatie binnen de opleidingen vormgeven, een grote 'middenmoot' die van alles onderneemt op het gebied van cultuureducatie, maar dit voornamelijk op ad-hoc basis doet en een aantal starters, die op een of meer onderwijslocaties een bescheiden begin maken.

De ROC's die cultuureducatie een plek hebben gegeven binnen het curriculum van (een aantal van) hun opleidingen, doen dit meestal omdat hiermee een aantal vaardigheden bij de deelnemers kunnen worden ontwikkeld die met andere vakken minder vanzelfsprekend aan bod komen. Maar ook het ontwikkelen van talent en de kennismaking met kunst worden als doelstellingen genoemd. De activiteiten die worden aangeboden liggen vaak in het verlengde van de beroepspraktijk waarvoor wordt opgeleid en zijn daarom zelden voor de hele school van toepassing. Het komt slechts sporadisch voor dat cultuureducatie een structurele plek heeft binnen het beleidsplan van een ROC. Struikelblokken zijn over het algemeen de financiering van de culturele activiteiten en het creëren van draagvlak binnen college van bestuur, directies en docenten. Omdat cultuureducatie meestal niet is opgenomen in het algemene beleid van de opleidingen, staat of valt het cultuureducatieve aanbod bij het enthousiasme van een of enkele docenten. (zie <http://www.cultuurnetwerk.nl/onderwijs/overzicht.htm>)

Ook in de nieuwe kwalificatiestructuur mbo zal het middelbaar beroepsonderwijs worden uitgedaagd aan cultuureducatie vorm te geven, via het brondocument Leren, loopbaan en burgerschap, maar te vrezen is dat dit in de meeste beroepsopleidingen nog lang een marginaal karakter zal hebben.

Pas als cultuureducatie wordt verbonden met loopbaanleren kan het versterkend werken op het herkennen en erkennen van talent om zo loopbaankeuzes voor de sector Kunst, Cultuur en Media te ondersteunen op basis van ervaring, ontmoeting, prestatie en reflectie.

De proeftuinen Artiest

Het kwalificatie-dossier Artiest dat door ECABO, OVDB en Kenniscentrum GOC is ontwikkeld, is gericht op de competenties die nodig zijn in de wereld van amusement en entertainment. Op basis van dit dossier ontwikkelen ROC's een opleidingsprogramma voor deze nieuwe kwalificatie die vijf uitstroombdifferentiaties telt: Dans, Musical, Drama, Muziek en Sounddesign (de laatste alleen in combinatie met Muziek). De deelnemer verwerft competenties door middel van zelfsturing, waarbij een sterke verbinding met de beroepspraktijk wordt gelegd. Gemeenschappelijk in alle vijf

differentiaties zijn: zelfstandig ondernemen en een eigen markt creëren.

Vanaf cursusjaar 2005-2006 voeren drie ROC's de proeftuinen Artiest uit, in 2006-2007 gevolgd door andere ROC's. De proeftuinen heten vanaf 2006 experimenten. Per ROC is aangegeven wie welke differentiatie ontwikkeld. Onderstaand beeld markeert de start van de opleiding Artiest.

- ROC van Amsterdam, sector kunstopleidingen (differentiatie Dans)
- ROC van Amsterdam, Frans Sanders Akademie (differentiatie Musical)
- Albeda College, Rotterdam (differentiaties Drama en Dans)
- Deltion College, Zwolle (differentiatie Muziek) ROC

De proeftuinen worden gevolgd door de partijen verenigd in het Platform mbo Kunstonderwijs. Ook ROC's die binnen andere mbo-kwalificaties proeftuinen uitvoeren op het terrein van kunst, cultuur en media (o.a. ROC Midden Nederland (Utrecht), Grafisch Lyceum Amsterdam en Friesland College) worden nauw bij de proeftuinen Artiest betrokken. Zij vormen met ROC Amsterdam, Albeda College en Deltion College een proeftuincluster mbo Kunst, Cultuur en Media. De samenwerking is gericht op inhoudelijke uitwisseling en gemeenschappelijke feedback op de kwalificatiedossiers.

De casus mbo Dans van het ROC van Amsterdam

Op verzoek van het ROC van Amsterdam bood SLO in zomer 2004 ondersteuning aan een compact ontwerpteam van deze school bij het ontwerpen van dansopleiding op mbo-niveau. Omdat op dat moment nog allerminst zeker is dat de kwalificatie Artiest er zou komen, werd besloten om deze opleiding uit te voeren als een programmatische profilering binnen de bestaande opleidingen Sport- en bewegingsleider en Sport- en bewegingscoördinator (SB). De eindtermendocumenten SB vormden dan ook het wettelijk kader waarbinnen deze opleiding vorm moest krijgen.

Vanuit een visie op loopbaanleren en competentiegericht leren werd in enkele weken een stevig ontwerptraject doorlopen. Dit resulteerde in een flexibel programmeringstramien voor de ontwikkeling van de vereiste competenties die deelnemers mbo- Dans moeten verwerven om in hun beroepsrollen binnen verschillende contexten adequaat te kunnen handelen en zelf een eigen loopbaanperspectief te kunnen ontwikkelen.

In cursusjaar 2004–2005 ging de opleiding op basis van dit ontwerp van start, onder de bezielende leiding van Jocelyn Bergland die zijn coachings- en leservaring als danser en docent, opgedaan in de 5 O’Clock Class, de buitenschoolse doorstroomroute voor danstalent naar de afdeling Dans van de Hogeschool voor de Kunsten te Amsterdam (HKA), volop in de praktijk kon brengen in mbo-dagonderwijs.

Inmiddels valt deze opleiding onder de regeling proeftuinen/experimenten voor de nieuwe kwalificatie Artiest met de bestaande SB-opleiding als vangnet. Het opleidingsteam werkt hard aan het vormgeven van aantrekkelijke leeropdrachten en leeromgevingen, stages en competentiegerichte toetsen, waarbij de rol van een POP (persoonlijk ontwikkelingsplan) en een portfolio onmisbaar is.

De casus Kunst, cultuur en amusement van het ROC van Amsterdam

In deze casus wordt een beknopte typering gegeven van de wijze waarop in een bestaande kwalificatie een programmatische profilering kan worden vormgegeven waarin Kunst en Cultuur centraal staan.

Het ROC van Amsterdam was een van de initiatiefnemers om mbo-kunstvakonderwijs aan te bieden en toonde de moed om dat daadwerkelijk te doen. In 2001 startte dit ROC een opleiding Kunst, Cultuur en Amusement (KCA), waarvoor grote belangstelling was. Aanvankelijk vroeg het ROC met name ondersteuning bij de examenregeling maar al heel snel werd dit verbreed naar een totaal nieuwe opleidingsprogrammering op basis van een nieuw onderwijsconcept voor loopbaan- en competentiegericht opleiden. In 2002 werd een uitvoerige enquête gehouden onder de bedrijven en organisaties die stageplaatsen boden aan de deelnemers van Kunst Cultuur en Amusement om zo een goed zicht te krijgen op de functieprofielen en loopbaankansen voor mbo-ers. Ook werd nagegaan of binnen die stagebiedende organisaties voldoende werkzaamheden door stagiaires konden worden verricht die passen in de doelstellingen van de opleiding Sociaal Cultureelwerker, waarbinnen de profilering KCA werd ontwikkeld. In de SLO-projectpublicatie *Kwalificeren voor de praktijk* staat dit uitgebreid

beschreven. De conclusies gaven aanleiding tot de stap naar invoering van het nieuwe onderwijsconcept.

In 2003 werd hiermee een start gemaakt en werd het docententeam, dat tot dan vooral in de vrije ruimte de kunstvakken verzorgde, betrokken bij het herontwerpproces. Het werken met een loopbaan- en kunstportfolio vormde het aangrijpingspunt. Diverse beroepsrollen en beroepscontexten werden grondig verkend omdat ze de basis vormden voor de nieuwe wijze van opleidingsprogrammering waarin gewerkt werd met de "**hele taakbenadering**" in reële en realistische contexten. In 2005 was het team zover om daadwerkelijk de omslag te maken en de bestaande structuur van modules, behorende tot de deelkwalificaties sociaal cultureel werk gecombineerd met de kunstvakken dans, muziek en theater, los te laten en te werken vanuit de hele taken in een beroepscontext. Inmiddels is duidelijk dat voor het beroepscompetentieprofiel **assistent cultuureducatie** in de nieuwe kwalificatiestructuur geen nieuwe kwalificatie wordt opgenomen maar dit profiel vooralsnog gezien wordt als een programmatische profilering binnen de kwalificatie Sociaal Cultureelwerker. Daarom ging het team zich richten op de competenties, kerntaken en kernopgaven van SCW. De opleidingscontext binnen deze differentiatie wordt volledig bepaald door de gerichtheid op de wereld van kunst, cultuur en amusement. Omdat hetzelfde team ook meewerkt aan ontwikkeling en uitvoering van de nieuwe kwalificatie Artiest en aan de meer beeldende kunstprofielen (Art and Design) krijgt het mbo-kunstencluster van het ROC van Amsterdam steeds duidelijker vorm.

Toch zijn er nog veel uitdagingen te overwinnen om van volwassen een mbo-kunstencluster te spreken en dat geldt ook voor de vorming van een transparante beroepskolom voor Kunst, Cultuur en Media.

De aansluiting vmbo-mbo

Het spreekt vanzelf dat als de beroepskolom KCM wil werken, in het vmbo de basis moet worden gelegd van loopbaanoriëntatie en beroepskeuzebegeleiding, te beginnen in de nieuwe onderbouw waar sinds dit cursusjaar het leergebied Kunst en Cultuur is ingevoerd. Dit leergebied biedt ruimte en kansen.

In de regio Amsterdam wordt al enige jaren getracht om aan de doorlopende leerlijn vmbo - mbo vorm te geven, waarbij vooral de

vmbo-afdelingen van cultuurprofiel scholen zijn betrokken. De bestaande structuur van sectoren en beroepsgerichte programma's van het vmbo biedt wel enige ruimte tot loopbaanprofilering, maar is net als het mbo teveel gericht op direct inzetbare beroepsvaardigheden in een andere context dan de wereld van kunst, cultuur en media. Toch komt ook in het vmbo het verschijnsel kunstklas of theaterklas steeds meer voor. Ook alle activiteiten rond CKV werken stimulerend voor het herkennen en erkennen van creatieve en kunstzinnige talenten en het bieden van loopbaankansen binnen leeractiviteiten. In de jongste voorstellen van de adviesgroep vmbo ***Voortvarend vmbo*** worden concrete adviezen gegeven om in de regio te werken aan doorlopende leerwegen.

